

Hoofdstuk VIII

EEN BELGISCHE CONFEDERATION GENERALE DU TRAVAIL 1904-1908

Stichting van de CGT

Vrijwel gelijktijdig met de anarchistische pogingen tot organisatie werd de basis gelegd voor een Belgische CGT. Het waren enigszins verrassend revolutionaire syndicalisten uit Charleroi die daarbij het voortouw namen. Maar helemaal onverwacht was dat dan ook weer niet. Sinds de eeuwwisseling was Charleroi vertegenwoordigd op revolutionaire of anarchistische congressen. De actie voor de vorming van revolutionaire mijnwerkersbonden in het bekken van Charleroi was begin 1904 door toedoen van een vijftiental arbeiders op gang gekomen. Medio 1905 telde de Fédération Syndicale Révolutionnaire des Mineurs du Bassin de Charleroi (ook nog Union des Mineurs Révolutionnaires ...) volgens zijn secretaris Léopold Preumont¹ meer dan vijfhonderd leden. In 1905 had zij afdelingen in Lodelinsart, Jumet-Brulotte, Goutroux/Monceau-sur-Sambre, Gosselies-sur-le-Moine, Dampremy, Gilly/Châtelineau. De Fédération beoogde een revolutionaire, antipolitieke vakbeweging. Zij streefde de afschaffing van de loonarbeid na. De politieke vakbeweging had in weerwil van haar massale aanhang haar zwakheid bewezen; ze herleidde haar leden tot stemmachines, verwaarloosde hun vorming, vrije meningsuiting was er onbestaande. Het doel van de revolutionaire mijnwerkersfederatie van Charleroi was de "ontvoogding van de geesten". Daarmee samenhangend wees ze grote lidmaatschapsbijdragen van de hand. Ze vroeg per maand slechts 25 centiemen per lid tegenover twee frank of meer in de andere bonden. De opbrengst van de bijdragen was uitsluitend voor de propaganda bestemd. "C'est par la volonté et les cerveaux conscients que nous triompherons. En un mot, c'est par l'action directe."²

Het is verleidelijk om de opkomst van deze revolutionaire mijnwerkersbonden in de streek rond Charleroi te zien als een reactie van mistevreden Chevaliers du Travail op de toenmalige toenadering van hun

¹ Léopold Preumont (°1874 Charleroi-1912), mijnwerker. Preumont stierf ten gevolge van een ongeval in de mijn. AEM, Ass Heneg, 1907, 6; *Rév*, 6-10-1912.
² *Ins*, 22-7-1905; *AD*, 30-7-1905.

organisatie tot de BWP-gezinde Fédération Nationale des Mineurs Belges.³ (Deze toenadering zou uiteindelijk in 1906 tot de opslorping van de Ridders leiden). De Chevalerie du Travail kan men het best typeren als een soort proletarische vrijmetselarij die uit de Verenigde Staten naar Europa overwaaide en zich vooral in het bekken van Charleroi kon implanten, eerst bij de glasblazers, vervolgens bij de mijnwerkers. Deze beweging leek één en al paradox. Haar structuur was tegelijk hiërarchisch én gedecentraliseerd. Zij paarde pragmatisme aan een vaak radicaal ongeduld ten aanzien van de BWP. Haar verhouding met de politiek was dubbelzinnig. Zonder revolutionair-syndicalistisch te zijn - daarover bestaat geen twijfel - kon dergelijke organisatie misschien makkelijker dan de Fédération Nationale révolutionnaire syndicalisten herbergen. Niettemin beschikken we niet over prosopografisch materiaal dat toelaat een continuïteit tussen de Chevalerie du Travail en het revolutionaire syndicalisme vast te stellen. Integendeel blijken de revolutionaire bonden zowel in BWP-gezinde als in Chevaliers du Travail-gezinde gemeenten te ontstaan. Eerder dan de revolutionaire mijnwerkersbonden specifiek te verbinden aan een dissidentie binnen de gelederen van de Ridders van de Arbeid moeten we ze dan ook zien als een onderdeel van een meer algemeen verzet tegen de toenemende syndicale centralisatie die zich toen onder BWP-auspiciën in den lande voltrok (waarover verder meer).

Te Luik hadden de revolutionaire syndicalisten ook niet stilgezeten. Al in 1903 had het Syndicat des Typographes van Luik het plan opgevat een Fédération Neutre du Travail te stichten, maar de typografen hadden daar uiteindelijk "door toedoen van duistere krachten" van afgezien. Een tweede poging ondernomen door het Syndicat des Mécaniciens van Luik⁴, dat zich mettertijd om "corporatistische redenen" terugtrok, was wel geslaagd. Op 13 december 1903 werd de Fédération Neutre du Travail de Liège definitief gesticht. Het was een erg bescheiden federatie waarbij in 1904 zes groepen (van diverse beroepen) aangesloten waren, die samen 240 leden telden. De inspiratie van de Luikse Fédération Neutre du Travail leek op het eerste gezicht minder revolutionair dan die van de Fédération des Mineurs Révolutionnaires van Charleroi. Zij wilde vooral de eenheid van de arbeiders bewerkstelligen. De bonden moesten zich ontdoen van de splijtzwam die de politiek was: ze hadden er al te veel leden door kwijtgespeeld. Met de politiek werd in één adem ook een mogelijk vergelijk met het kapitaal afgewezen. Al te vaak ver-

3 J. Michel (1987) heeft het over mijnwerkers van Gilly die vanaf de jaren 1900-1903 beïnvloed werden door een revolutionaire federatie; bij die mijnwerkers van Gilly vervolgens zouden Ridders van de Arbeid uit vijandschap tegenover de BWP na de al te spoedige afloop van de algemene staking van 1902 aansluiting gezocht hebben. Over meer gegevens inzake een continuïteit tussen Chevalerie du Travail en revolutionair syndicalisme beschikken we niet. Het dient gezegd dat het soms al te schetsmatig relaas van Michel ons niet altijd kan overtuigen (zeker niet wat Luik aangaat: zie verder *Arbeidsduurvermindering. Een parlementaire komedie?*)

4 *Ins.*, 26-9-1903.

loor een vakbond zijn strijdbaarheid en werd hij een loutere bijstandskas. Zo kweekte men een soort arbeidersaristocratie en vrat door de bijdragen voor de verschillende kassen het loon van de arbeider aan, die daar maar flauwtjes voor vergoed werd. Het was een illusie te geloven dat het spaargeld van de arbeiders kon optomen tegen de kapitalistische brandkasten. Die tactiek zorgde ervoor dat vakbonden stevast in het niets verdwenen als een staking falikant afliep. Bij de arbeiders, aan wie de vakbond alles had beloofd, leidde dit tot ontmoediging.

Dat alles wilde de Luikse Fédération Neutre du Travail verhelpen. In haar comité nam zij geen politieke gekozenen aan, maar voor de rest liet ze aan groepen en individuen politiek en levenbeschouwelijk de grootst mogelijke vrijheid. Het volstond arbeider te zijn en zich met gelijken tegen de gemeenschappelijke uitbouter te willen verenigen, om toegelaten te worden.⁵ Meteen zijn de belangrijkste drijfveren van de bonden die deelnamen aan de Fédération Neutre du Travail (en later aan de Confédération du Travail) duidelijk: zij waren wars van de socialistische centralisatie van de vakbeweging die niet alleen het einde van het particularisme betekende, maar ook de instelling van sterke vakbondskassen door hoge bijdragen en, niet te vergeten, een politieke binding met de BWP. Verschillend van bond tot bond werd dit verzet vervolgens minder of meer revolutionair uitgediept.

Luik en Charleroi sloegen de handen in elkaar. Op 11 en 12 juni 1905 kwam te Charleroi een revolutionair vakbondcongres bijeen. Er waren vertegenwoordigers van de Fédération des Mineurs Révolutionnaires du Bassin de Charleroi, van de Fédération Neutre du Travail van Luik en van het Syndicat Révolutionnaire des Mineurs van St-Nicolas (bij Luik). Voor de rest werden enkel plaatsen vermeld die vertegenwoordigd waren. Om te beginnen die plaatsen waar de revolutionaire mijnwerkersfederatie van Charleroi afdelingen had: Monceau-sur-Sambre, Goutroux, Lodelinsart, Châtelineau, Jumet, Gilly, Gosselies, Dampremy, maar ook Roux, Montigny-le-Tilleul, Marcienne, Courcelles waar ze mettertijd ook zou doordringen. Uit het bekken van Charleroi was er nog Charleroi zelf, alsook Marchienne, Mont-sur-Marchienne, Couillet, Sart-les-Moines en Gohissart, uit de Centre La Louvière, Haine-St-Pierre, uit de Borinage enkel Mons. Vermelden we tenslotte nog Moustier⁶, Jemeppe (nabij Luik), alsook Gent en Brussel. Er waren verschillende takken vertegenwoordigd: mijnwerkers, glasblazers, typografen, schrijnwerkers, metaalbewerkers, bedienden en schilders.⁷

Op de agenda van het congres stonden de oprichting van een Confédération Général du Travail, de achturendag en de oprichting van een eigen blad.

⁵ *AD*, 16-9-1906, 8-10-1906.

⁶ Bedoeld is waarschijnlijk Moustier nabij Jemeppe-sur-Sambre.

⁷ *Ins.*, 22-7-1905; *AD*, 30-7-1905. In *AD*, 7-10-1906, wordt bovendien gewag gemaakt van vertegenwoordigers van de Fédération Révolutionnaire de Hainaut en van Antwerpen en Mechelen.

Wat het eerste punt betrof was het voorstel van Charleroi klaar en duidelijk. Het moest een vakverbond worden dat vergelijkbaar was met de Franse CGT. De CGT verenigde alle arbeiders van alle takken in één samenwerkingsverband met als einddoel: de revolutionaire algemene staking. Mattard van Flémalle, J. Thomé⁸ van Ougrée, Mauhin van St-Nicolas maakten echter voorbehoud. De Luikse revolutionaire mijnwerkers waren niet gewestelijk georganiseerd, laat staan dat ze over dergelijk landelijk initiatief hadden beraadslaagd. Congresvoorzitter L. Walter vond de stichting van een Belgische CGT dan ook voorbarig. Er werd wel een voorlopig comité in het leven geroepen dat belast werd met de studie van vakbondskwesties, met de organisatie van congressen en de propaganda in het algemeen. Preumont van Gilly, ook al secretaris van de Fédération van Charleroi, werd secretaris-penningmeester van het comité, waarvan verder ook een Janssens (ongetwijfeld Henri Janssens) van Gent, E. Rousselet⁹ van Châtelaineau, Mattart en Thomé uit het Luikse bekken deel uitmaakten.

Over de doelstellingen van de vakbeweging bestond onder de congressisten een redelijk grote eensgezindheid. Ondanks een pleidooi van Gentenaar Janssens voor steun aan werklozen mede met het oog op recrutering, zag men af van werkloosheidskassen en besloot men enkel bijdragen voor de propaganda te innen. In deze discussie verwees onder meer Rousselet naar de rijke Amerikaanse en Engelse bonden die met hun hoge bijdragen een arbeiders-aristocratie hadden doen ontstaan en alle strijd lust hadden verloren. De Franse bonden waren werkelijk op de directe actie afgestemd. Inzake de overige agendapunten ontbreekt elke verslag. Eén betrof de campagne voor de achturedag zoals die door de Franse CGT vanaf 1 mei 1906 was gepland. De revolutionaire mijnwerkers van Charleroi wilden hun Franse kameraden steunen en indien mogelijk ook in België de achturedag afdwingen. Het was een uitgelezen ogenblik om de Belgische arbeiders te wijzen op de onderneming die hun Franse collega's door middel van de directe actie zouden wagen.¹⁰

Het laatste agendapunt van het revolutionair syndicalistisch congres betrof de uitgave van een eigen spreekbuis. Het congres bleek alvast op dat vlak vruchtbaar want een goede maand later verscheen *L'Action directe. Organe des travailleurs*. De lezer werd erop gewezen dat het blad uitsluitend door arbeiders werd bijgeschreven en dat hij dus niet op de spelling en de stijl moest letten. Het blad hing af van de Fédération Syndicale Révolutionnaire des Mineurs de Charleroi en in het redactiecomité zaten L. Preumont, H.

8 J. Thomé was lid van de Metaalarbeiders van Ougrée die bij de Luikse Fédération du Travail waren aangesloten. Hij behoorde tot de contactpersonen van deze federatie. *AD*, 16-2-1908.

9 Rousselet ging namens de revolutionaire mijnwerkers spreken op het anarchistisch congres van 1905 te Luik.

10 *Ins*, 22-7-1905; *AD*, 30-7-1905.

Rousselet, D. Volland¹¹, P. Vancraes Beck (?), G. Ducoffre, A. Quibus¹², L. Kinif¹³, P. Brichaux en P. Delattre. In de beginselverklaring werden er geen doekjes om gewonden. De vakbeweging, tot dan de lucratieve bezigheid van enkele lokale klungelaars, zou de reddende gedachte worden waaraan de maatschappij zich kon herbronnen. De vakbond mocht geen electorale of financiële springplank zijn. Hij moest de rationele opvoeding propageren, en een blijvend wapen zijn tegen elke vorm van uitbuiting. De Fédération Syndicale Révolutionnaire was vrij van elke politieke kiekjesgeest op louter economische en revolutionaire grondslag georganiseerd. Het doel van *L'Action directe* was de integrale ontvoogding van alle arbeiders, de onverbiddelijke strijd tegen de patroons, het militarisme en alle godsdienst. In het bijzonder beoogde het blad de emancipatie van de vrouw. "Vive la grève générale révolutionnaire." In 1906 bedroeg de gewone oplage van het blad 2000 exemplaren.¹⁴

Op 15 augustus 1905, nauwelijks twee maanden na het congres van Charleroi kwam een nieuw, "confederaal" congres te Brussel bijeen met afgevaardigden van de bekkens van Charleroi en Luik en van Gent en Brussel. Door de vertegenwoordigers van Charleroi werd met vuur de stichting van een groot vakverbond verdedigd. Dit verbond moest *L'Action directe* ondersteunen en de onderlinge solidariteit verzekeren. Tegenover de Brusselaars die een en ander voorbarig vonden en enkel een fonds voor het blad wilden aanleggen, werd gerepliceerd dat de federatie van Charleroi ook met een handvol leden was begonnen, maar nu afdelingen in diverse plaatsen telde. Had deze federatie niet bestaan, dan had men zich niet rond haar kunnen groeperen. In die zin dachten ook de Luikenaars en uiteindelijk zetten de congressisten eensgezind het licht op groen voor een Belgische CGT. Op aandringen van de Brusselaars evenwel werd de oprichting van een definitief comité uitgesteld. In afwachting van een volgend congres werd een voorlopig comité samengesteld uit Luikse, Brusselse en Gentse afgevaardigden. De zetel van de Confédération werd Charleroi. Met enige vertraging werd *L'Action directe* officieel omgedoopt tot het orgaan van de kersverse Confédération Générale du Travail.¹⁵

De verschillende componenten van de CGT deden het intussen niet slecht. Op 12 november 1905 hield De Luikse Fédération Neutre du Travail een algemene vergadering waar een honderdtal aanwezigen het Syndicat des Boulangers, het Syndicat des Carriers, het Syndicat des Mécaniciens, de Union Professionnelle des Travailleurs du Bois, het Syndicat des Bijouiers-

11 Désiré Volland (°1875 Jumet), mijnwerker. AEM, Ass Heneg, 1907, 8.

12 A. Quibus ging namens de revolutionaire mijnwerkers van Charleroi spreken op het anarchistisch congres van 1905 te Luik.

13 Léopold Kinif (°1880 Furnaux), mijnwerker. AEM, Ass Heneg, 1907, 6.

14 *AD*, 16-7-1905, 19-8-1906.

15 *AD*, 17-9-1905, 5-11-1905. Aan het congres te Brussel ging waarschijnlijk nog een congres te Jumet vooraf.

joailliers, het Syndicat des Tailleurs d'Habits van Luik, maar ook het Syndicat des Mineurs van St-Nicolas, het Syndicat des Métallurgistes en het Syndicat des Mineurs van Ougrée, het Syndicat des Métallurgistes van Seraing, de Fédération du Bois van Brussel, het Syndicat Lucien Bastin van Verviers vertegenwoordigden.

Ook deze vergadering bleek vijandig te staan tegenover de hoge, samengestelde bijdragen die het gevolg waren van de zogenaamde organisatie op veelvoudige bases met haar stakings-, werkloosheids-, ziekte- en andere kassen. Het waren vaak dezelfde argumenten die werden aangedragen: werkloosheidskassen maakten het de werkgevers gemakkelijker te ontslaan, het geld van de kassen werd gebruikt voor verkiezingen. Door congressisten werd daarentegen gepleit voor economische eisen, die een lotsverbetering inhielden voor alle arbeiders zonder onderscheid. De achturedag vormde een basis voor alle andere hervormingen: arbeidstijdverkorting zou leiden tot loonsverhoging en bijdragen tot de fysieke, intellectuele en morele verheffing van de arbeiders. Er gingen ook stemmen op om hervormingen niet van de overheid te laten afhangen, maar van de actie van de arbeiders. In 1905 bleek de Luikse Fédération Neutre du Travail haar inkomsten vervijfvoudigd te hebben. Terloops nog dit: van de bonden die in 1902 tegen de uitsluiting van Lucien Hénault zouden hebben gestemd, waren er allicht drie op de algemene zitting van november 1905 vertegenwoordigd: de Luikse mecaniciens en bakkers en de metaalbewerkers van Seraing. Enkel de bakkers bleven uiteindelijk in de Fédération. Veel continuïteit tussen Hénault-gezinden en de Fédération is daar niet onmiddellijk te constateren.¹⁶

Antimilitarisme, directe actie en socialistische verdachtmakingen

Antimilitarisme stond hoog in het vaandel van de Franse CGT geschreven, zo ook van *L'Action directe*. In januari 1906 pakte het blad een eerste keer uit met een antimilitaristisch nummer, bestemd voor dienstplichtigen en soldaten, dat op meer dan 10.000 exemplaren werd verspreid.¹⁷ Een manifest op de titelbladzijde herinnerde aan de Spaans-Amerikaanse oorlog, aan de oorlog van de Britten tegen de Boeren, aan de Russisch-Japanse oorlog en riep op om tegenover de oorlog de sociale revolutie te stellen. Henri Fuss in het daaropvolgend artikel verwees niet naar oorlogen, maar naar de sociale beroering die in Rusland in 1905 de eerste revolutionaire golf inzette. De boodschap van Fuss was niet zozeer door een principieel internationalistisch standpunt, als wel door de praktijk van de arbeidersstrijd ingegeven. Het an-

¹⁶ AD, 3-12-1905, 7-10-1906.

¹⁷ AD, 19-8-1906, 7-10-1906.

timilitarisme was volgens Fuss een zeer dringende revolutionaire noodzaak. Een machtiger werktuig van onderdrukking dan het leger kende hij niet. Telkens als de proletariërs in opstand kwamen, stootten zij op de onoverwinnelijke macht van moordende wapens. Wat kon anarchisten de persoonlijke dienstplicht schelen, of de gewapende natie, de progressieve ontwapening en alle hervormingen waar het antimilitarisme van de "legalistische" socialisten zich toe bepaalde en die aan het leger al zijn repressieve macht lieten?

De revolutionaire socialisten wilden de soldaat bewust maken van zijn plichten tegenover zijn revolterende lotgenoten. "Devant les frères en révolte, crosse en l'air, soldat, crosse en l'air." Het leger beantwoordde de dadendrang van jongemannen met exercitie. Alles wat in hen zat aan levensdrift en vrijheidsdrang, werd vernietigd; enkel het beest in hen mocht overleven. Een wild dier was nog vrijer, want het behield zijn instincten. Bij soldaten daarentegen werd elk gevoel gesmoord. In slaafse gehoorzaamheid leerden zij te doden. Zelfs wolven verscheurden geen soortgenoten. En dan kwam er een oproep die Fuss zuur zou opbreken. Als uw broers in opstand kwamen, als Waalse soldaten naar Vlaanderen werden gestuurd en omgekeerd, dan moesten zij op het ogenblik van het bevel tot schieten aan hun broeders denken en schieten ... op hun officieren. Er kwam een dag dat de arbeiders de wapens die de burgerij zo onvoorzichtig aan hen toevertrouwde, tegen haar zouden keren.¹⁸

Dat was meer dan het gerecht kon verdragen. Fuss werd voor zijn artikel op 31 maart 1906 voor het assisenhof van Henegouwen gedaagd. Door het openbaar ministerie werd hij ervan beschuldigd kwaadwillig en rechtstreeks aangezet te hebben tot insubordinatie en tot moord op officieren. Wel vroeg de aanklager uit hoofde van de goede reputatie van Fuss slechts een lichte straf. Door enkele respectabele getuigen, gewezen medestudenten die inmiddels ingenieur geworden waren, de socialistische politicus Louis de Brouckère, die als SJW-er in 1896 zelf een gevangenisstraf had opgelopen, en Georges Dwelshauvers¹⁹, hoogleraar van de ULB, was het beeld opgehangen van de sympathieke jongeman die van zeer goeden huize was en uit overtuiging zijn ingenieursstudie had afgebroken. Vrijspraak achtte de aanklager evenwel uitgesloten. Zijn discours leverde een prachtig staaltje klassejustitie. Fuss richtte zich niet tot intellectuelen, maar tot arbeiders en dit onderscheid bepaalde blijkbaar de strafmaat. Opruiende artikels als die van Fuss konden ravages aanrichten, de massa tot opstand brengen; de soldaten die zijn raad opvolgden, wachtte degradatie en de doodstraf. Hoewel er veel werd gedaan om de ellende van het volk te lenigen door diverse voorzieningen, stuurde Fuss toch op burgeroorlog aan, peroreerde de aanklager. De gedachten waren

¹⁸ AD, 1906 (II,2).

¹⁹ Broer van Jacques Dwelshauvers alias Mesnil.

vrij, maar de wetten dienden gerespecteerd te worden. Het Hof van Assisen veroordeelde Fuss tot drie maanden gevangenisstraf.²⁰

In de streek van Charleroi vonden naar aanleiding van de vervolging diverse protestmeetings plaats met als sprekers de Brusselse anarchisten Chapelier, Antheunis²¹ en Hardy, alsook Preumont uit Charleroi. Te Brussel organiseerde de kersverse Union Syndicale des Travailleurs Bruxellois voor een tweehonderdtal aanwezigen een protestmeeting met Fuss zelf, Chapelier, Hardy, Sosset²² en de student Ehlers²³. In de bevriende pers, *L'Insurgé*, *L'Éducateur* van Verviers, het colonsistische *La Terre*, het Franse *Les Temps nouveaux* werd het gerechtelijk optreden met huiszoekingen en al aan de kaak gesteld. Het protest bleef overigens niet beperkt tot de eigen kring. De SJW van Schaarbeek, de Jeunesse Laïque van Brussel stuurden een protestmotie de wereld in en de Cercle des Etudiants Socialistes organiseerde op 25 maart een meeting waarbij behalve Ehlers de BWP-ers Louis de Brouckère en Camille Huysmans het woord voerden. Er waren volgens het politieverlag een tweehonderdtal aanwezigen waaronder meer dan een derde Russen.²⁴

Secretaris van het Internationaal Socialistisch Bureau Huysmans sprak behoorlijk krachtige taal. Hoewel hij beweerde het gewraakte artikel niet gelezen te hebben, Fuss zelf niet te kennen en daartoe ook geen behoefte gevoelde, meende hij dat het zijn taak was een man die dacht en schreef zoals de socialisten zouden denken en schrijven, te verdedigen. De regering had niets over voor de arbeiders en kon derhalve van hen ook niets eisen. BWP-provincieraadslid voor Brabant Louis de Brouckère laakte het bestaan van het leger dat enkel diende om de belangen van de kapitalisten te verdedigen. Hij verwees in dat verband naar de Marokkaanse kwestie. Ofschoon hij een totaal andere mening dan Fuss was toegedaan, achtte de Brouckère zich gelukkig hem te mogen verdedigen. Hij bewonderde de moed van Fuss die zijn vrijheid op het spel had gezet door voor zijn ideeën uit te komen. Volgens *L'Action directe* waren op het proces van Fuss nogal wat kameraden uit Brussel, Gilly en Luik opgedaagd die na de middag trouwens de toegang tot de rechtszaal waren ontzegd. Wat Brussel aanging strookte dit alvast met de waarheid. De Brusselse politie telde een vijftigtal jongelieden die het proces bijwoonden en volgens haar tot de Brusselse Jeunesse Socialiste behoorden. Een twintigtal

20 AEM, Ass Heneg, 1906, 6; AD, 15-4-1906.

21 Antheunis was het pseudoniem van Alexandre Theunissens (°1882 Brussel), typograaf. Auteur ook van de brochure A. Antheunis (1906), *Bilan de la misère physique et morale des prolétaires. Conférence donnée au Groupe d'Études Sociales de Bruxelles, Charleroi*, die uitgegeven werd door de CGT en oorspronkelijk in de vorm van artikelen in *L'Action directe* was verschenen. SAB, Pol, BE, 16906 : A. Theunissens.

22 Ons beter bekend onder zijn pseudoniem Flautier.

23 Emile Ehlers (°1886 Borgerhout), student. SAB, Pol, BE, 16901 : E. Ehlers.

24 AD, 18-3-1906, 1-4-1906; *L'Éducateur*, 4-3-1906; SAB, Pol, 215, VI, 10, Pol Brs, 21-3-1906, 25-3-1906.

bleken studenten van Oosteuropese, meestal Russisch-Joodse afkomst te zijn.²⁵

De Brouckère werd verscheidene malen in de rede gevallen. Een revolutionair syndicalist, aldus het politieverlag, beschuldigde de SJW en de socialisten ervan nooit iets tegen het militarisme ondernomen te hebben en moedigde de lotelingen aan om zijn voorbeeld te volgen en in blok te deserteren. Een van zijn kameraden, Tesch²⁶, achtte in het bijzonder de socialistische medeverantwoordelijk voor de vervolging van Fuss. Door het embargo op *L'Action directe* in het Volkshuis had de procureur des konings geoordeeld dat het om een anarchistisch blad ging. De Brouckère probeerde nog temidden van voortdurende onderbrekingen het socialistische standpunt te verduidelijken. Volgens de socialisten dienden de lotelingen keurig in dienst te gaan, waarbij ze ondertussen hun kameraden konden beïnvloeden. Dat was moediger en nuttiger dan de strijd op te geven. De SJW was volgens de Brouckère goed in haar opzet geslaagd. Sinds 1886 had de regering het leger immers niet meer uitgestuurd om een staking of oproer te breken. De revolutionaire syndicalist Tesch werd intussen door een toehoorder voor bourgeois uitgeschoolden waarop het tumult ten top steeg en Huysmans zijn spijt uitdrukte dat men zover van het onderwerp was afgedwaald. "Nous ne devons pas donner prise aux journalistes de partis opposés qui se trouvent dans la salle et ne faisons pas l'affaire des mouchards et des policiers qui s'y trouvent également." Dit kon de gemoederen evenwel niet bedaren en het scheelde maar weinig of het kwam tot een handgemeen.

Henri Fuss was nog maar nauwelijks veroordeeld of *L'Action directe* lanceerde twee nieuwe manifesten. Het ging dit keer om het andere leidmotief van het blad, de achturedag. Het eerste manifest ging uit van de Fédération Syndicale Révolutionnaire des Mineurs du Bassin de Charleroi en was gericht aan de mijnwerkers van de vier bekkens. Sinds twee weken waren de Franse mijnwerkers in staking voor de achturedag tegen één frank per uur, voor een pensioen van twee frank per dag na 25 jaar werken zonder onderscheid van leeftijd, alsook voor gratis steenkool. Een solidariteitscampagne drong zich op. Naar verluidt heerste al beroering onder de Duitse, de Amerikaanse en de Engelse mijnwerkers. De jonge Fédération was zich evenwel bewust van haar minderheidspositie, waardoor ze afhankelijk was van de kameraden in de reformistische vakbonden. Het lag in de bedoeling eensgezind met hen op te trekken; het werd immers hoog tijd dat alle mijnwerkers zonder onderscheid het nu voor één keer eens werden over een louter economisch programma. Voorbij stakingen waren mislukt door gebrek aan initiatief vanwege de stakers. Nooit was er een gunstiger ogenblik geweest. Twintig jaar redevoeringen in het Parlement zouden nooit zoveel effect sorteren als de directe inter-

25 SAB, Pol, 209, XIV, Pol Brs, 31-3-1906, 3-6-1906.

26 Emmanuel Tesch (°1884 Aarlen), student. SAB, Pol, BE, 16912 : E. Tesch.

nationale actie, die nu binnen handbereik lag. "Camarades, ..., nous vous attendons pour marcher à l'assaut du Capital." Het eisenpakket van de Franse collega's werd overgenomen met toevoeging van de eis tot afschaffing van het stukwerk.

Tegelijk stuurde ook de Confédération du Travail de Belgique een manifest de wereld in dat een meer revolutionair-syndicalistische geest uitademde. De achturedag was noodzakelijk om menswaardig te kunnen leven, om zich te kunnen vormen, om over vrije tijd te beschikken, ook ten behoeve van de eigen arbeidersorganisaties. De achturedag vormde een eerste stap op weg naar de sociale revolutie. Hij zou een einde maken aan het gebrek aan bewustzijn, aan de willoosheid van de massa waarop het bestaande bestel kon gedijen. Kortere dagen moesten een hoger loon opleveren. Arbeidsduurvermindering zou immers de werkloosheid terugdringen en dus de lonen doen stijgen. De werkloosheid verminderen door de achturedag was trouwens een daad van solidariteit. Maar hoe kon de achturedag worden veroverd? Sinds jaar en dag wachtten de arbeiders op een wetgevend initiatief van het Parlement. Elke eerste mei herinnerden optochten en redevoeringen de gezagsdragers eraan dat men nog altijd wachtte. Als de actie daartoe beperkt bleef, konden ze nog lang geduld oefenen. En dan een typisch revolutionair-syndicalistisch (en anarchistisch) thema: "Les libertés ne se donnent pas, elles se prennent". Toen de Amerikaanse arbeiders de achturedag wilden afdwingen, stelden zij 1 mei als datum voorop. Van dan af zouden ze elke dag na acht uur werken het werk neerleggen. Een grote algemene staking leverde hen tenslotte korte arbeidsdagen op. De Fransen volgden hetzelfde spoor. Vanaf 1 mei 1906 hadden ze besloten niet langer dan acht uur te werken. De ontvoogding van de arbeiders zou het werk van de arbeiders zelf zijn. Dat wilde zeggen dat de arbeiders niet mochten rekenen op de politici, maar enkel op hun eigen directe actie. Er was een grote gezamenlijke beweging van het proletariaat nodig.²⁷

In Luik werden naar eigen zeggen 5000 exemplaren van het confederaal manifest verspreid. In de hoofdstad werden ook 5000 exemplaren van dit manifest rondgedeeld door de Union Syndicaliste de Travaileurs Bruxellois, die behalve een breedvoerige beginselverklaring in *L'Action directe* nauwelijks nog een teken van leven gaf. Anders dan de Henegouwse en Luikse antenne van de CGT lijkt de Brusselse nauwelijks syndicale activiteit ontwikkeld te hebben. In Charleroi werden 300 aanplakbiljetten, ongetwijfeld met het manifest van de Fédération Syndicale Révolutionnaire des Mineurs, opgehangen. Charleroi verstuurde ook affiches naar de Borinage, de Centre, de Basse-Sambre en Doornik. De invloed van de campagne is eens te meer moeilijk te meten. Volgens verslaggever Preumont op het congres van de CGT in juni van hetzelfde jaar kreeg het manifest grote bijval en zagen de socialistische

27 AD, 1-4-1906.

bijna voorbijgestoken door hun enthousiaste basis. Toch werd op het socialistische mijnwerkerscongres van 29 april 1906 uiteindelijk besloten niet in staking te gaan.²⁸

In elk geval gingen in die tijd de socialistische aanvallen crescendo en dat volgens een beproefd recept. Op 25 april meldde *Le Peuple* onder de titel *Complot gouvernemental* dat de regering om een afstraffing bij de volgende verkiezingen te vermijden, gewelddadige stakingen wilde uitlokken. Stillen hadden de opdracht gekregen te infiltreren bij vergaderingen en meetings en de arbeiders op te ruïen. Tegelijk had de rijkswacht orders gekregen bij de minste gelegenheid dadelijk van haar wapens gebruik te maken. *Le Peuple* raadde de arbeiders aan op hun hoede te zijn, alle provocaties te wantrouwen en niet in die afschuwelijke valstrik te trappen. De arbeiders werden aan het geval Pourbaix herinnerd. Aan de klerikale regering mochten ze niet het minste voorwendsel verschaffen om nog eens bloed te doen vloeien.²⁹

Nauwelijks drie dagen later wist *Le Peuple* te vertellen dat in naam van een Confédération Syndicale anarchisten in Charleroi affiches hadden aangeplakt met een oproep om te staken op 1 mei. De tekst bevatte de nodige aanvallen op het Parlement en de parlementaire socialistische krant. "*Le Peuple* avait raison de dire: Compagnons, prenons garde!", aldus de socialistische krant.³⁰ Een dag later was het de beurt aan *Ixelles démocratique* om te waarschuwen voor de provocaties van zogenaamde anarchisten of syndicalisten én voor de rijkswacht die bij de minste aanleiding zou ingrijpen.³¹ "Gezellen past op", waarschuwde de *Vooruit* tenslotte op 30 april in een artikel over de plakactie waarbij ook het woord provocatie viel.³²

Voor *L'Action directe* was de bedoeling duidelijk. De revolutionaire syndicalisten, arbeiders die voortdurend aan vervolging bloot stonden, werden ervan beschuldigd de steunpilaren te zijn van de burgerlijk-klerikale regering. Kleingeestige verdachtmakingen waren het. Geen enkel bewijs werd er aangedragen. De verkiezingsperiode was aan één en ander niet vreemd, meende *L'Action directe*. De socialistische wilden gewoon vermijden dat de mijnwerkers op hun congres de staking zouden uitroepen. Zeker, er waren mouchards actief; de revolutionaire syndicalisten herinnerden zich ook Pourbaix, maar tot het bewijs van het tegendeel, was *L'Action directe* ervan overtuigd dat de BWP vooral had willen verhinderen dat de Franse campagne voor de achturedag ook in België zou aanslaan. In geval van succes van een dergelijke internationale beweging, zou de socialistische overlegpolitiek alle krediet hebben verloren. Voor *Le Peuple* was het van belang dat de arbeiders in

28 AD, 24-6-1906.

29 *Le Peuple*, 25-4-1906.

30 *Le Peuple*, 28-4-1906.

31 *Ixelles démocratique*, 29-4-1906, geciteerd in: AD, 13-5-1906.

32 *Vooruit*, 30-4-1906.

hun gekozenen bleven geloven. De staking zou de burgerij tegen de borst stuiten om wier gunsten de socialistische politici voortdurend bedelden.³³

Op 3 juni 1906 vond in Brussel A l'ancienne patte de dindon een nieuw confederaal congres plaats. Als voorpublicatie verscheen een relatief indrukwekkende lijst met bonden die er verwacht werden. Van de Luikse regio waren er behalve de Fédération du Travail de Luikse metaalarbeiders, houtbewerkers en bakkers, de mijnwerkers van St-Nicolas en de metaalarbeiders van Ougrée. Uit Brussel was er de Union Syndicaliste des Travailleurs Bruxellois. Nieuw was de Fédération des Mouleurs de Belgique met afdelingen te Marcinelle, Mont-sur-Marchienne, Marchienne, Montigny-le-Tilleul, Montignies-sur-Sambre, Monceau-sur-Sambre (alle uit het bekken van Charleroi)³⁴, Fraire (provincie Namen) en Court-St-Etienne (Waals-Brabant). Tenslotte was er de Fédération Syndicale Révolutionnaire des Mineurs du Bassin de Charleroi met alle afdelingen die ze rijk was. Het was al bij al een merkwaardige constructie: de Charleroise federatie van mijnwerkers die aan de basis van de CGT lag, de Luikse interprofessionele federatie van enkele bonden van metaalarbeiders, houtbewerkers, mijnwerkers, bakkers etc, de vermoedelijk niet veel meer dan papieren Brusselse Union Syndicaliste des Travailleurs en tenslotte een opnieuw erg 'Karolingische' Fédération des Mouleurs de Belgique.³⁵

We hebben geen gegevens in verband met de publieke belangstelling voor vorige confederale congressen, maar de twaalf aanwezigen die de Brusselse politie telde, lijken zelfs voor een confederaal congres aan de lage kant, zeker als daar negenentwintig organisaties vertegenwoordigd waren die samen 3000 leden zouden tellen.³⁶ De lijst met sprekers die *L'Action directe* in zijn verslag van de bijeenkomst vermeldt, was in omvang vergelijkbaar met die van druk bijgewoonde congressen. Veel zegt dat echter niet over het aantal congresgangers. Wat wel opviel was het (relatief) grote aandeel van de sprekers uit Luik en het kleine aandeel van die uit Charleroi. Dat het congres in Brussel plaatsvond verklaart maar gedeeltelijk een lage opkomst. Wat er ook van weze, de Confédération was in de eerste plaats de zaak van de federaties en dan nog vooral van de meest radicale elementen binnen die federaties, niet van de plaatselijke bonden.³⁷

Het congres had in elk geval heel wat te bespreken. De campagne voor de achturedag was nog maar enkele maanden oud of daar werd door de Luikenaars Ledoux³⁸, Delincé³⁹ en Demoulin⁴⁰ en de Brusselaar Antheunis al bena-

33 AD, 13-5-1906.

34 De lijst vermeldde ook nog Jamoiche dat we niet konden thuisbrengen. Misschien werd Jamioux bedoeld.

35 AD, 27-5-1906.

36 Volgens het verslag van het congres van de Luikse Fédération du Travail in juni 1906. AD, 7-10-1906.

37 SAB, Pol, 209, II, 2, Pol Brs, 3-6-1906.

38 Ledoux van de Luikse metaalarbeiders? Zie begin hoofdstuk VII.

drukt dat de achturedag slechts één stap was. Zo werd er op gewezen dat met de achturedag evenveel zou worden geproduceerd en dat de werkloosheid dus niet zou afnemen. Het congres nam dan ook de volgende resolutie aan: de propaganda voor de achturedag was een puur tactische aangelegenheid, een middel om het bewustzijn van de arbeidersklasse te verhogen en haar de klassenstrijd te doen begrijpen.⁴¹

Over de antimilitaristische actie bestond niet die principiële eensgezindheid. De vraag was hoe exclusief-revolutionair de organisatie moest zijn. Voor de Brusselaar Antheunis was het antimilitarisme een essentieel onderdeel van het revolutionaire syndicalisme, zoniet dreigde men iedereen binnen te halen, ook christenen die enkel uit partijgeest niet bij de socialisten aansloten. Alle aangesloten bonden moesten zelf als vakbonden antimilitaristische actie voeren. De Luikenaars evenwel wilden deze actie reserveren voor afzonderlijke groepen die dan wel bij de bonden zouden aanleunen of zelfs in hun schoot zouden worden opgericht. Zo'n groep hadden de Luikse metaalarbeiders opgezet. Aan Antheunis verweten zij van de Confederatie een dogma te willen maken, de niet-antimilitaristen buiten de Confederatie te houden, maar dan weer wel bonden toe te laten die aan politiek deden. Het feit dat iemand lid was van een bond die tot de CGT was toegetreden, was een voldoende waarborg dat hij haar principes aanvaardde. De Confederatie moest alle uitgebuitenen aantrekken, alle gedupeerden van de politici; "tout en continuant la propagande syndicale vers l'acheminement du communisme". De resolutie die uiteindelijk werd aangenomen liet inzake de antimilitaristische actie de nodige vrijheid aan de aangesloten bonden. Ofschoon het congres uitzonderlijk veel belang hechtte aan de antimilitaristische propaganda als een noodzakelijk complement van alle syndicale en revolutionaire actie, liet het de kameraden vrij in hun keuze van de actiemiddelen.⁴²

Ook bij de discussie over de parlementaire actie waren diverse congressisten, hoewel overtuigde communisten, beducht voor sectarisme. In de uiteindelijke congresbesluiten werd gesteld dat parlementaire actie nooit had bijgedragen tot een aanzienlijke verbetering in de economische toestand van de arbeiders. Enkel de directe actie van de onderdrukten zelf kon tot wezenlijke resultaten leiden. In één adem werd daaraan de internationale actie toegevoegd als belangrijke factor in de verstandhouding tussen de arbeiders van

39 G. Delincé vertegenwoordigde op de vergaderingen van de Fédération du Travail steevast de Luikse bakkersbond. Hij gold in 1908 als contactpersoon van de Fédération. Hij was toen magazijnier en woonachtig te Bressoux. AD, 16-2-1908.

40 Ongetwijfeld Mathieu Demoulin, meubelmaker. Hij was de afgevaardigde van de Luikse houtbewerkers bij de Fédération du Travail en was zeker in 1908 penningmeester van de Luikse federatie. Hij was ook actief in het Belgisch Vakverbond en vertegenwoordiger voor de Luikse Union des Syndicats op het internationaal revolutionair-syndicalistisch congres dat in 1913 te Londen plaats had. AD, 16-2-1908; W. Westergard-Thorpe (1978), 54; W. Thorpe (1989), 70; zie ook hoofdstuk IX, *Het Belgisch Vakverbond tweede uitgave*.

41 AD, 8-7-1906.

42 AD, 22-7-1906, 3-8-1906.

verschillende nationaliteiten. De congressisten drukten dan ook de wens uit dat er een internationale coördinatie van alle inspanningen zou komen met het oog op de afschaffing van de loonarbeid. Bovendien besloten de congresgangers buitenlandse organisaties van deze belangrijke beslissing op de hoogte te brengen die - werd niet weinig voortvarend verklaard - in zeker opzicht de (Eerste) Internationale in ere herstelde.⁴³

Tenslotte handelde het congres over de financiering van de propaganda. De aangesloten groepen bleken allesbehalve stipt met het betalen van hun bijdragen aan de Confederatie. Dat maakte dat de Confederatie voor de financiering van brochures en ander propagandistisch materiaal uit de zelf niet toereikende kas van *L'Action directe* moest putten. Door het congres werd uiteindelijk besloten aan alle groepen een - evenwel voorlopig facultatieve - bijdrage van drie frank te vragen, een verzoek dat kennelijk niet het verhoopte resultaat had.⁴⁴

Hoe verging het intussen de verschillende takken van de Belgische CGT? De Luikse *Fédération du Travail* had het "neutre" in haar naam laten vallen, maar dat leek haar niet meteen te schaden. Van de groepen die uit het Luikse vertegenwoordigd waren op de algemene vergadering van november 1905, bleken er op het open congres van 26 juni 1906 een aantal te ontbreken: de Luikse steenhouders, mecaniciens en kleermakers, alsook de metaalbewerkers van Seraing. Enkel van de Luikse mecaniciens, die mede aan de oorsprong van de *Fédération* lagen, werd vermeld dat ze hadden afgehaakt, met name om "corporatistische" redenen. Van de overgebleven groepen, de bakkers, metaalbewerkers, houtbewerkers, juweelwerkers van Luik, de mijnwerkers van St-Nicolas en de mijnwerkers en metaalbewerkers van Ougrée bleken een aantal echter goed te gedijen. De *Union Professionnelle des Travailleurs du Bois* zou van dertig leden ten tijde van haar aansluiting bij de BWP naar 225 zijn geklommen⁴⁵, de Luikse metaalbewerkers telden meer dan 90 leden en die van Ougrée 130. Die drie groepen samen waren al bijna goed voor een verdubbeling van het ledental van de Federatie tegenover 1904. Ter vergelijking: de bonden aangesloten bij de Luikse BWP-federatie telden in 1906 een kleine 2000 of (maar) vier keer meer leden. Dat laatste zegde natuurlijk iets over de toenmalige Luikse vakbeweging in het algemeen.⁴⁶

Belangrijk was de discussie die op het congres van de Luikse *Fédération* werd gevoerd over het antimilitarisme. De Luikenaars vonden tot op zekere hoogte een middenweg tussen antimilitaristische beginselvastheid en syndi-

43 *AD*, 3-8-1906, 19-8-1906.

44 *AD*, 19-8-1906, 16-9-1906.

45 Zie ook *AD*, 27-5-1906.

46 S. Beelen geeft in bijlage voor het Luikse *Syndicat des Travailleurs du Bois* aangesloten bij de Luikse federatie van de BWP anno 1903 50 reglementaire leden op. Beelen spreekt overigens niet over de *Fédération du Travail* in zijn studie en in zijn tabelmatig overzicht van de bonden aangesloten bij de Luikse federatie van de BWP vindt men geen aanknopingspunten voor een verdere duiding van de diverse groepen van de *Fédération*

cale openheid. Henri Fuss stelde voor de antimilitaristische groepen integraal deel uit te laten maken van de CGT en in elke federatie een specifieke afdeling op te richten waarnaar de geïnteresseerde bonden afgevaardigden konden sturen. De eigenlijke resolutie was minder concreet: op vrijwillige basis konden antimilitaristische groepen worden gevormd die op één lijn zouden staan met de Confederatie. De aangesloten bonden zelf moesten zich niet noodzakelijk tot het antimilitarisme bekennen - wat ook de visie van Fuss was -, wel moesten ze een bespreking wijden aan de verhouding syndicalisme-antimilitarisme. Tenslotte werd aan het federaal comité een mandaat gegeven om afgevaardigden te sturen naar het antimilitaristisch congres dat op 2 december in Charleroi zou plaatsvinden. Van een afzonderlijke antimilitaristische kas waarop Henri Fuss aandrong, was er in de resolutie evenwel geen sprake.⁴⁷

Arbeidsduurvermindering. Een parlementaire komedie?

Ook in 1907 stortten de CGT en haar blad *L'Action directe* zich op de campagne voor de achturedag. In 1905 had de regering De Smet de Naeyer een ontwerp ingediend tot wijziging van de wet op de mijnbouw. Daarmee beoogde zij de exploitatie te regelen van de recent ontdekte Kempische steenkoollagen. Het ontwerp gaf aanleiding tot een langdurige discussie over de wenselijkheid van een wettelijke regeling met betrekking tot de arbeidsduur, in het bijzonder in de steenkoolmijnen. Christen-democraten en socialisten wilden door een aantal amendementen de exploitatievergunningen koppelen aan een sociale reglementering en dan vooral aan de gedeeltelijke invoering van de achturedag, en in het algemeen het principe van overheidsbemoeiing ter zake erkend zien.⁴⁸

Léopold Preumont, secretaris van de *Fédération Syndicaliste Révolutionnaire des Mineurs du Bassin de Charleroi* en van de CGT, had aan de parlementaire initiatieven geen boodschap. De katholieke amendementen streefden enkel naar een beperking van de effectieve werktijd tot acht uur, maar met het dalen en stijgen erbij liep die gemakkelijk op tot tien uur of meer. Bovendien gold de beperking enkel de toekomstige concessies in Limburg. Wat de CGT eiste was een werkelijk achturige werkdag en dit voor alle bekkens, alsook voor alle andere bedrijfstakken. Zij verwachtte in dat opzicht niets van sociale wetgeving, maar alles van de toepassing van de acht uren door de arbeiders zelf. De redenering die achter deze eis stak, was eenvoudig, maar niet dwaas. De achturedag moest met een hoofdelijke produktievermindering én het behoud van het dagloon gepaard gaan. Deze ingreep zou de overproduktie én de

47 *AD*, 21-10-1906, 4-11-1906.

48 J. Neuville (1981), 183-202.

werkloosheid in gunstige zin beïnvloeden en het behoud van de 'loonmassa' zou de economie draaiende houden. De referenda die hetzij door de overheid, hetzij door de socialistische bonden in het vooruitzicht werden gesteld, vonden geen genade in de ogen van de revolutionaire mijnwerker Preumont: "les fumistes et politiciens de tout acabit ... n'ont fait que de trainer nos militants syndicalistes ainsi que tous les membres dans des marasmes détestables".⁴⁹

Toen in april 1907 het wetsontwerp, waarin de amendementen in beperkte mate waren verwerkt, werd goedgekeurd door een coalitie van socialisten, een meerderheid van de liberalen en de jonge rechterzijde, dook plotseling een recent koninklijk besluit op tot intrekking van het ontwerp. Overigens nam op dat moment de regering ook ontslag. De Congo-kwestie zou daar voor niet weinig hebben tussengezeten.⁵⁰

Op de voorpagina van zijn 1 mei-nummer drukte *L'Action directe* een letteraffiche af voor de achturedag die in een pure revolutionair-syndicalistische stijl was gesteld. "Debout pour les huit heures" stond er in reuzeletters te lezen. Als de arbeiders de achturedag wilden, dan moesten ze die nemen, niemand zou ze hen geven, de arbeiders konden alleen op zichzelf rekenen. En zelfs als de massa niet mee zou willen: "L'homme fort agit, même s'il est seul". Een energieke minderheid kon de massa op de been brengen. De affiche besloot met een oproep tot de bewuste arbeiders om in opstand te komen voor de achturige werkdag. Wie niet volgde, was een lafaard.⁵¹

Zonder dat we ons hier willen uitspreken over de gewoonte van de BWP om anarchisten en conservatieven over één kam te scheren, kunnen we toch niet onvermeld laten dat alvast de parlementaire discussie over de arbeidstijdverkorting daartoe een zeer goede gelegenheid bood. Inderdaad werd door tegenstanders van een ingreep van de wetgever in de arbeidsduur de zogenaamde kracht van de arbeiders, die in die visie als het ware op gelijke voet met de patroons stonden, als een argument, naast andere weliswaar, uitgespeeld.⁵²

Zeer cynisch, en daardoor perfect de gemoedsgesteldheid van de revolutionaire syndicalisten weergevend, schetste Henri Fuss in hetzelfde nummer van *L'Action directe* het lot dat parlementaire initiatieven ten gunste van een arbeidsduurvermindering tot dan toe was beschoren. In 1895 had de christendemocraat Helleputte een wetsvoorstel ingediend waardoor het mogelijk werd om een maximale arbeidsduur vast te stellen. Nauwelijks enkele dagen later had de socialist Bertrand een ander wetsvoorstel ingediend dat concreet in een werkdag van acht uur voor de openbare en van tien uur voor de privé-sector voorzag. De grote massa van de Belgische arbeiders, wreef zich toen

49 AD, 10-3-1907.

50 J. Neuville (1981), 202-206; G. Kurgan-Van Hentenryk en J. Puissant (1989), 190; L. Wils (1978), 412; T. Luyckx (1985), I, 237-239.

51 AD, 1-5-1907.

52 J. Neuville (1981), 247-250.

volgens Fuss in de handen. Sinds enkele maanden hadden socialistische afgevaardigden zitting in het Parlement en hun invloed was zo weldadig dat het proletariaat spoedig de tienuredag zou bekomen. Welke vooruitgang zou de parlementaire actie niet boeken? Dit enthousiasme zou nochtans snel bekoelen. De socialisten kenden nog niet alle raderen van de parlementaire machine. Vijf jaar na hun indiening waren de voorstellen in kwestie nog niet in de algemene vergadering geraakt; nadat het Parlement in 1900 werd ontbonden, moesten ze opnieuw worden ingediend. In 1903 was de socialist Destrée met zijn voorstel voor een stapsgewijze arbeidsduurvermindering in de mijnen tot acht uur al niet veel beter af. De voorstelling van zaken door Fuss strookt met de werkelijkheid. Hij vermeldde zelfs niet dat pas in 1906 een parlementaire commissie verslag uitbracht over de wetsvoorstellen Bertrand en Helleputte en dat dit maar een doorslag was van het verslag dat al in 1896 over de voorstellen was uitgebracht.⁵³

De herziening van de wetgeving op de mijnbouw naar aanleiding van de ontdekking van de Limburgse kolenaders had enkele amendementen uitgelokt waarvan het gunstigste de werkdag van de houwens tot acht uur beperkte. En opnieuw wisten de socialistische parlementariërs enthousiasme te wekken over hun succesrijke tactiek, aldus Fuss. Acht uren houwen kwam in werkelijkheid neer op een verblijf van minstens tien uur in de mijn. De amendementen hadden in feite geen materieel voorwerp, want het zou nog tien jaar duren voor er in Limburg mijnwerkers aan de slag konden en tegen dan zouden alle bekkens de achturedag al veroverd hebben. Of de amendementen van Beernaert, Helleputte, Vandervelde of Denis er nu kwamen of niet, het was allemaal van geen tel. En dat "de oude Leopold" met één pennestreek het hele werk van de Kamer te niet deed, liet Fuss cum suis koud; dat werk was toch nutteloos.

Wat de massa moest doen steigeren, meende Fuss, was die hele komedie die nu al twaalf jaar lang in het Parlement werd opgevoerd. "Nous, d'ailleurs, nous ne demandons rien." Hoe konden ze de bescherming van de staat vragen die ze wilden vernietigen. Enkel de zwakken lieten zich beschermen. De revolutionaire syndicalisten wilden bij de arbeiders geen gevoel van zwakte maar van kracht wekken. 'Politici', socialisten en andere democraten hadden enkel dergelijke beschermende wetgeving op het oog; zo maakten zij de arbeiders pas zwak. Al hun inspanningen gingen nu naar een herneming van de stemming over het geamendeerde wetsontwerp. Het principe van een beschermende wetgeving hypnotiseerde hen dusdanig dat ze er alle werkelijkheidszin bij verloren. Zij staken al hun energie in een wet ter bescherming van arbeiders die nog niet eens bestonden. Op die manier zouden ze wel een meerderheid vinden en zouden ze aan de arbeiders eens te meer de indruk geven iets verworven te hebben, terwijl de kapitalisten feitelijk niets zouden

53 J. Neuville (1981), 54-60, 139-140, 233.

hebben toegegeven. Het Parlement zou mooie hervormingen goedkeuren ten bate van arbeiders die er nog moesten komen, maar voor die van nu had het geen tijd. Als voor een eenvoudige hervorming als arbeidstijdverkorting al voortdurend moest worden getemporiseerd, wanneer zou de beweging zich dan sterk genoeg voelen om de grote sociale omwenteling zelf te volbrengen? "Assez de comédie parlementaire! Place à l'action directe!"⁵⁴

Tegelijk werden ook de socialistische, reformistische vakbonden op de korrel genomen. Het nationale mijnwerkerscongres van november 1906 had de regionale federaties gevraagd zich voor te bereiden op een algemene oproep aan de mijnwerkers om op 1 mei 1907 niet meer dan acht uur te werken. Een buitengewoon congres in april zou beslissen over "de toepassing van dit voorstel". Dat congres vond op 21 april in Auvelais plaats. De regering had intussen haar wetsontwerp ingetrokken. Diverse afgevaardigden waren het gedraal meer dan moe en stelden een algemene staking voor. Het buitengewoon congres besloot echter voorlopig niets te ondernemen. Het drukte de wens uit dat de mijnwerkers die verkozen waren tot parlementslid, bij de opening van het parlementair jaar de onmiddellijke bespreking van het voorstel Destrée zouden eisen. Als de regering weigerde, zou in een nationaal referendum een algemene staking voor 15 november worden voorgesteld. Her en der, vooral in het Luikse, braken naar aanleiding van 1 mei toch kleinere stakingen uit. Zoveel blijkt uit verwijzingen van L'Action directe, maar ook uit socialistische aanvallen op Fuss onder meer in het Luikse blad *La Bataille*.⁵⁵ In de mijnwerkersfederatie van het bekken van Charleroi dan weer vormde de revolutionair-syndicalistische propaganda voor een algemene staking mede de aanleiding tot een debat over de directe actie.⁵⁶

L'Action directe en meer bepaald Fuss speelden gevat in op het thema van de algemene staking, door de stakingsaanzegging voor 15 november als een vaststaand feit voor te stellen. "A partir du 15 novembre 1907 les mineurs ne travailleront plus que huit heures." De mijnwerkers wachtten enkel nog op een teken. De revolutionaire syndicalisten beseften wel degelijk dat gezien de numerieke verhoudingen - enkele honderden of toch niet veel meer tegenover verscheidene tienduizenden - het succes van de actie volledig afhankelijk was van de medewerking van de socialistische bonden of in elk geval van hun basis. Zij hoopten de mijnwerkers het idee van een algemene staking op 15 november te kunnen inhameren en zo de leiders van de socialistische bonden voor voldongen feiten te kunnen stellen.⁵⁷

L'Action directe liet het thema niet vallen, maar voelde zich al vlug genoodzaakt de dreigende gevaren van een 'politieke' aanpak te bezweren,

54 AD, 1-5-1907.

55 J. Neuville (1981), 207; J. Michel (1977), 460-461; *Le Peuple*, 22-4-1907; AD, 23-6-1907, 7-7-1907, 21-7-1907, 1-12-1907.

56 J. Michel (1987), 2085.

57 AD, 23-6-1907.

Uiteraard zou de regering de bespreking aanvaarden; de mijnwerkers mochten evenwel het welslagen van de achturenbeweging niet daarvan laten afhangen. Niet de parlementaire woordenvloed, maar de stakingswil van de arbeiders zou doorslaggevend zijn. Een staking zou de besprekingen bespoedigen en bovendien zou voor de toepassing van elke maatregel steeds weer de druk van de arbeiders noodzakelijk zijn. En dan volgde weer een typisch revolutionair-syndicalistisch motief. Op het geld van de stakingskassen mocht de beweging niet te veel rekenen, anders was ze bij voorbaat verloren; de "fortes caisses" van de bonden vermochten niets tegen de "coffres-forts" van de kapitalisten. Enkel een eensgezinde en energieke beweging bood hier uitzicht.⁵⁸

De vakbondsleiding bleek over voldoende manoeuvreerruimte te beschikken om een algemene staking te bezweren. Begin november achtte Fuss verder optimisme aangaande de beweging voor de achturedag uitgesloten. Het nationaal comité van de Nationale Mijnwerkersfederatie, "politici die al lang niet meer werkten", hadden een congres bijeengeroepen voor 24 november, met andere woorden na de gestelde termijn. De socialistische bonden hadden overigens geen propaganda gevoerd en hadden gewoon niets ondernomen om de eigen beslissing hard te maken. Dat zou zo blijven zolang de mijnwerkers in de ban van de politici bleven. Als de mijnwerkers de acht uren niet bekwamen was dat de schuld van de socialisten; de revolutionairen hadden gedaan wat ze konden.⁵⁹

De revolutionaire propaganda had wel degelijk effect gehad, meende *L'Action directe* veertien dagen later. Dat was volgens het blad onder meer gebleken op de bijeenkomst van de Luikse mijnwerkersfederatie waar de afgevaardigde van Ougrée opgeroepen had om de besluiten van het vorige congres uit te voeren. In Ougrée had *L'Action directe* naar eigen zeggen veel lezers, er waren veel revolutionaire syndicalisten en dat had te maken met de onafhankelijke opstelling van het Volkshuis. Het bleef natuurlijk maar om een fractie van de Luikse mijnwerkersbevolking gaan; dat was zoals het blad zelf toegaf, onvoldoende om op nationaal vlak de BWP te weerstreven. Voor de Luikse mijnwerkersleider Joseph Dejardin⁶⁰ was een en ander wel van aard om tegen de revolutionaire syndicalisten, in het bijzonder Henri Fuss, in de aanval te gaan. En de beweging voor de achturedag? Misschien in de lente, hoopte *L'Action directe*.⁶¹

Einde 1909 legde een afzonderlijke wet uiteindelijk een maximum arbeidsduur van negen uur voor alle ondergronders (het gros van de mijnwerkers) vast. Dit veranderde weinig aan de feitelijke toestand, maar hield wel een bevestiging in van het principe van overheidsbemoeienis in

58 AD, 7-7-1907.

59 AD, 3-11-1907.

60 Aan Dejardin werd overigens een anarchistisch verleden toegeschreven. *L'Action directe*, 10-2-1908.

61 AD, 17-11-1907, 1-12-1907.

deze aangelegenheid, aldus auteurs als Chlepner en Luykx. Een vraag is dan hoe men tot die feitelijke toestand is kunnen komen. Jean Neuville ziet de negen uur voor de mijnwerkers als het resultaat van hun strijd op het terrein én in het Parlement, als een verovering, de vrucht van een voortdurende agitatie, gestoeld op een krachtige organisatie en een nauwe binding tussen vakbeweging en de zogenaamde "députés-mineurs". Dankzij deze binding werd een specifiek wetsvoorstel inzake arbeidstijdverkortung voor de mijnwerkers neergelegd en werd de discussie in het Parlement over de nieuwe Kempense steenkoolexploitaties verruimd tot een principiële debat over arbeidsduurvermindering. Neuville gaat hiermee ongetwijfeld niet expliciet in tegen de stelling dat de wet van 1909 enkel een bestaande situatie regelde, maar hij hecht al bij al toch wel een bijzonder belang aan het parlementair initiatief en aan de vakorganisatie bij de totstandkoming van die situatie. "L'octroi de la réduction était loin de découler automatiquement des conditions économiques."⁶²

Het beeld dat Jean Neuville ophangt contrasteert evenwel met de bevindingen van de studie van de Franse historicus Michel over de Fédération Nationale des Mineurs, waarnaar Neuville in zijn geschiedenis over het ontstaan van de Belgische vakbeweging nochtans verwijst. De mijnwerkersfederatie treedt er bepaald niet als krachtig uit naar voren. Er heerste langzamerhand een algemene malaise omdat geen enkele actievorm lonend bleek. Stakingen liepen bijna altijd op een ontgoocheling uit. Men ging dan maar dromen van een internationale staking en verwachtte ondertussen alles van parlement en overleg. Uiteindelijk begon men ook te twijfelen aan de mogelijkheid van vreedzame oplossingen. De parlementaire molen maalde traag; parlementswerk vroeg een vasthoudendheid die dikwijls elk ander type van actie uitsloot en bovendien gedurende lange tijd weinig lonend leek. Tegelijk raakten de mijnwerkers, in hun ongeduld ten aanzien van de voortdurende noodzaak tot compromissen, hoe langer hoe meer in hun verwachtingen teleurgesteld. Het meest kregen de vakbondsleiders met een politiek mandaat het te verduren.

De massa mocht dan al haar enthousiasme verliezen, fundamenteel stelde zij de politiek van de Federatie niet ter discussie. Enkel hier en daar aan de rand van de beweging werd deze politiek wel globaal in twijfel getrokken. Meteen zijn we aan de rol van de revolutionaire syndicalisten toe. Verscheidene malen werd in Luik en Charleroi gepoogd de achturedag door directe actie te veroveren, stelt Michel het toch wel vleiend voor. Het revolutionaire syndicalisme vormde de gebruikelijke toevlucht bij overdrijvingen van het reformisme en in uitzichtloze situaties. Zijn ontwikkeling was een belangrijk symptoom van een malaise die door de mijnwerkers algemeen werd gevoeld, nog steeds volgens Michel. Hoewel deze stroming aanvankelijk be-

62 B. Chlepner (1972), 221; T. Luykx (1985), I, 244-245; J. Neuville (1981), 278-279; G. Kurgan-Van Hentenryk en J. Puissant (1989), 190-191.

perkt bleef tot Luik waar het anarchisme "andere wortels" had, breidde ze zich vervolgens uit over de Basse-Sambre en het bekken van Charleroi, meer bepaald Gilly. Michel spreekt over een beweging waarvan men de weerklank niet mag onderschatten, maar waarvan de studie zijn bestek zou te buiten gaan en die onder meer een onderzoek naar de uitsluiting van de anarchisten in 1901 te Luik zou vereisen. Hij wijst daarbij op de uiterst-linkse bladen die te Luik in die tijd verschenen, als een te waarden bron.⁶³

We hebben bij dit onderzoek deze bladen doorgenomen. Wat de ontwikkeling van de revolutionair-syndicalistische stroming aangaat vragen we ons toch af waarop hij zich baseert. Een continuïteit tussen het pro-Hénault-kamp in 1901-1902 en de bonden van de Fédération de Travail konden we nauwelijks ontwaren. Het zijn inderdaad mijnwerkers die het voortouw namen bij de stichting van de CGT, zij het mijnwerkers van het bekken van Charleroi. Zij vonden vervolgens aansluiting bij de Luikse Fédération du Travail waar de mijnwerkers slechts één fractie vormden. Het is wel waar dat binnen de CGT en mogelijk ook binnen de revolutionaire mijnwerkersbeweging zelf het zwaartepunt nadien naar Luik verschoof. Het blijft evenwel opmerkelijk dat Michel in zijn studie van de socialistische mijnwerkersbonden een zeker belang aan de revolutionaire beweging toekent. Het is voor de historicus van het anarchisme uiteraard praktisch ondoenbaar om steeds weer naar de andere kant van de barrière te kruipen en de historici van de socialistische beweging hebben maar zelden aandacht voor de revolutionaire critici.

Anarchisten in de vakbeweging. Macht of onmacht?

Intussen liet het gerecht *L'Action directe* en de revolutionaire syndicalisten, vooral die van Charleroi niet met rust. Hun antimilitarisme bleef dé aanleiding voor vervolging vormen. In november 1906 werden Louis Xhayet⁶⁴ en Arthur Brenez⁶⁵, zoon van de socialistische mijnwerker-volksvertegenwoor-

63 J. Michel (1977), 460-461. In zijn bijzonder lijvig, onuitgegeven proefschrift [J. Michel (1987), 2085] dan weer laat hij (mede ten gevolge van een dissidentie binnen het kamp van de Chevaliers du Travail) al tijdens de jaren 1900-1902 in de streek van Charleroi revolutionaire bonden wortel schieten. Over de continuïteit tussen Chevalerie du Travail en revolutionair syndicalisme zie in het begin van dit hoofdstuk. Het dient gezegd dat Michel alvast van het anarchisme en revolutionair syndicalisme te Luik een erg algemeen en veelal weinig overtuigend beeld brengt.

64 Jean Louis Xhayet (*1879 Verviers), gieter, woonachtig te Courcelles. AEM, Ass Heneg, 1906, 17.

65 Arthur Brenez (1887 Wasmuel-1961 Mons), typograaf, woonachtig te Hornu. Van zijn hand is A. Brenez (1906), *La révolution sociale*, (Bibliothèque de l'Action directe), Charleroi. Brenez vertrok in 1913 naar Congo als prospector in de tinontginning. Tijdens de Eerste Wereldoorlog vocht hij als Belgisch soldaat in Afrika. In 1920 stichtte hij in het toenmalige Congo de krant *L'Avenir colonial belge* die tot 1960 verscheen. AEM, Ass Heneg, 1906, 17; M. Steinberg (1971), 23; F. Berlemont (1948), *Brenez, Arthur*, in: *Biographie coloniale belge*, I, 1948, 72.

diger, door het assisenhof van Henegouwen veroordeeld tot drie, respectievelijk twee maanden gevangenisstraf voor hun antimilitaristisch geschrijf in *L'Action directe*. Brenez had in dezelfde trant als Fuss geschreven dat de miliciens eerder op hun officieren dan op arbeiders moesten schieten. Xhayet had enkel opgeroepen om niet te schieten. Beiden verklaarden voor het Hof onomwonden dat ze anarchisten waren.⁶⁶

Het beterde er niet op in 1907. Diverse belangrijke militanten belandden voor maanden in de cel. Alphonse Beguin⁶⁷, die in de Centre met weinig resultaat het revolutionaire syndicalisme probeerde uit te dragen, kreeg vier maanden voor alweer een artikel in *L'Action directe*. Preumont, secretaris van de revolutionaire mijnwerkersfederatie in Charleroi en van de CGT, verdween om een gelijksoortige reden voor een aantal maanden uit de circulatie. Léopold Kinif werd door het Henegouwse assisenhof tot vier maanden veroordeeld om in *L'Action directe* het idee te hebben verkondigd dat de arbeiders het recht hadden zich te bewapenen wat voor het Hof gelijkstond met aansporing tot misdaad. Een ronduit dramatische ontknoping kreeg de staking van einde november 1906 tot begin januari 1907 in de mijn Grand-Conty te Gosselies. In de loop van 1906 had zich daar een vakbond gevormd met onder meer Désiré Voland. De actie begon na het ontslag van één van de voortrekkers van de vakbond. Op 7 januari 1907, de dag van de aankomst van 'ratten', werd opzichter Van Escotte neergeschoten. Diverse stakers werden, hoewel ze de trekker zelf niet hadden overgehaald, wegens medeplichtigheid veroordeeld; zo kreeg onder meer Voland als 'aanstoker' twintig jaar dwangarbeid.⁶⁸

De invloed van het gerechtelijk optreden op de revolutionaire mijnwerkersfederatie in Charleroi is niet te onderschatten. Diverse belangrijke pionnen werden voor maanden buiten spel gezet en tegelijk werden de al schaarse middelen nog eens extra aangesproken door een intekenlijst ten voordele van de gezinnen van de gevangene kameraden. In juni 1907 namen de Luikenaars de zorg voor *L'Action directe* over. In september drongen enkele mensen uit Charleroi aan op meer aandacht voor hen in het blad; het had er alles van weg dat het zwaartepunt van de revolutionair-syndicalistische beweging van Charleroi naar Luik was verlegd en dat zou ook blijken bij de uitbraakpogingen die op til waren.

De Luikenaars hadden wisselend succes. Ze ondersteunden een staking van de Luikse schoenmakers die zich bij de Fédération du Travail hadden aangesloten.⁶⁹ De Luikse houtbewerker kwamen naar eigen zeggen - en de evolutie van hun ledental lijkt dat te bevestigen - versterkt uit een confrontatie met de plaatselijke patroons in de meubelsector. Zij ijverden ook voor de

stichting samen met Antwerpen, Mechelen en Verviers van een onafhankelijke nationale federatie van houtbewerker naast de socialistische federatie.⁷⁰

De langdurige staking in 1907 in de Charbonnages du Hasard te Micheroux, waar een aantal anarchisten onder meer in het comité de défense bedrijvig waren, liep evenwel uit op een mislukking. In een soort bedeltocht hadden de stakers het halve land afgeschuimd op zoek naar hulp en steun. Voor Camille Huysmans op het kerstcongres van de Syndicale Commissie vormde een en ander een aanleiding om ervoor te pleiten dergelijke onberekenbare en geldverslindende acties niet te erkennen. Waarop mijnwerkersvolksvertegenwoordiger Paul Smeets alle betrokkenheid van de Luikse parlementsleden ontkende en stelde dat deze staking door libertairen was geleid. Deze bewering lijkt overdreven. Tussen Dejardin, de man van de Luikse socialistische mijnwerkersfederatie, en *L'Action directe* ontwikkelde zich trouwens een welles nietes discussie over het aandeel van socialisten en revolutionairen in de steun aan de stakers.⁷¹

Een actie bij FN in Herstal leidde tot een tijdelijke arrestatie van Fuss en ook Thonar, die voor de rest weinig of niet bij de revolutionaire beweging was betrokken. Toen Léon Joassin, de Luikse bestuurder van *L'Action directe*, na een kritisch artikel over een regelaar door FN werd ontslagen, brak in de automobielfabrieke een staking uit. Toeval of niet, maar de Belgische revolutionair-syndicalistische ideoloog Fuss woonde in een pand met uitzicht op de Fabrique Nationale d'Armes de Guerre. Vanuit zijn kamer spraken hij en Thonar de menigte toe, wat tot hun arrestatie leidde. De staking liep overigens met een sissier af.⁷²

Luik zou na Charleroi zijn deel krijgen van de moeilijkheden met het gerecht. Een onderzoek in het voorjaar van 1908 liep uiteindelijk uit op een afstand van vervolging, maar dat nam niet weg dat het archief van *L'Action directe* tijdelijk naar het gerechtshuis verhuisde. De bedoeling lag voor de hand, aldus het blad. Het onderzoek was een voorwendsel om lijsten met "verdachten" bij te werken. Wie op de lijsten figureerde, kon worden gesurveilleerd. De namen konden aan werkgevers worden gesignaleerd. Abonnees werden geïntimideerd.⁷³ Inzake de Luikse revolutionair-syndicalistische beweging anno 1907 vonden we dit soort lijsten niet terug, maar het archief van de politiediensten vertoont dusdanige hiaten dat dit maar weinig zegt. Een vervolging instellen bood zeker in die tijd een welkome gelegenheid om een verdachte beweging door te lichten; alvast de Brusselse politie legde lijsten aan ten behoeve van parket en staatsveiligheid. Over het doorspelen door de overheid van inlichtingen aan patroons vonden we geen aanwijzingen, maar

66 AEM, Ass Heneg, 1906, 17; AD, 19-8-1906, 18-11-1906, 9-12-1906, 30-12-1906.

67 Alphonse Beguin (soms Béguin) (°1884 Mechelen), mijnwerker.

68 AEM, Ass Heneg, 1907, 6; 1907, 8; AD, 27-1-1907, 10-3-1907, 7-7-1907, 21-7-1907, 8-9-1907.

69 AD, 13-1-1907.

70 AD, 18-8-1907, 10-5-1908.

71 AD, 13-10-1907, 19-1-1908, 16-2-1908; *Le Peuple*, 27-12-1907; *L'Ouvrier mineur*, 6-1907.

72 AD, 18-8-1907; *L'Effort*, 22-8-1907.

73 AD, 8-4-1908, 19-4-1908.

alvast in *L'Action directe* zijn enkele meldingen terug te vinden van ontslagen anarchisten die ook elders nul op het rekwest kregen.

Nu het dan toch over lijsten van verdachten gaat, kan men zich de vraag stellen in welke mate de revolutionair-syndicalistische beweging anno 1904-1908 het werk van anarchisten was. Voor de socialisten lag het antwoord voor de hand. *L'Action directe* werd in elk geval herhaaldelijk als een anarchistisch blad afgeschilderd en de Waalse bonden die als gesprekspartner van de Antwerpse diamantbewerker optraden met het oog op de vorming van een onafhankelijk vakverbond (waarover verder meer⁷⁴), werden met eenzelfde odium beladen. Wat de ideologie en de basis van deze bonden betrof moeten we deze - mede door tactische overwegingen ingegeven - socialistische bewering zeker relativeren. De zaken liggen anders voor wat diverse activisten van deze vakbonden aangaat. Hoe fragmentarisch het prosopografisch materiaal ook moge zijn, over het belangrijke aandeel van de anarchisten in het revolutionaire syndicalisme kan geen twijfel bestaan.

Het anarchistisch integrisme van GCL-secretaris-generaal Thonar verhinderde niet dat diverse revolutionaire syndicalisten ook lid waren van de GCL. De meest opvallende was uiteraard Henri Fuss, die hoewel hij geen afzonderlijke bond leek te vertegenwoordigen, zowat de ideoloog van het toenmalig Belgisch revolutionaire syndicalisme was. Tegelijk was hij afdelingsverantwoordelijke van de GCL voor Luik, zoals Antheunis overigens voor Brussel, Mattart voor Flémalle en Walter voor Charleroi dat waren. Maar ook de concurrerende Fédération Anarchiste de Belgique kon bezwaarlijk van antisindicalisme worden verdacht. We hoeven maar enkele contactpersonen af te gaan: Preumont voor de Groupe Anarchiste van Gilly, Beguin voor de Groupement Socialiste-Anarchiste du Centre. Henri Janssens, vermoedelijk de Janssens van het voorlopig comité van de CGT, was lid van de Gentse Vrije Groep, waarvan overigens een J. Janssens als contactpersoon optrad. Verwijzen we ook nog naar Xhayet en Brenez die zich op hun proces openlijk anarchist noemden. De Luikse mecanicien J. Ledoux was betrokken bij de poging in 1904 om een Fédération Anarchiste op te richten. Voland, Rousselet en Quibus, alle drie uit Charleroi, kwamen op het libertair congres van 1905 spreken over hun revolutionaire mijnwerkersbonden. Xhayet was daar eveneens en maakte er gewag van anarchistische invloed bij de Luikse gieters.

In welke mate het gros van de leden van de federaties die de CGT uitmaakten, overtuigde revolutionaire syndicalisten waren, laat staan anarchisten, is moeilijk te achterhalen. Zeker met betrekking tot de bonden die aangesloten waren bij de Luikse Fédération du Travail, rijst het vermoeden dat het veeleer om 'gewone', onafhankelijke vakbonden ging die eventueel geanimeerd werden door revolutionairen. Tekenend in dat verband was de crisis in

de schoenmakersbond in 1908 toen secretaris Goffin⁷⁵ zijn ontslag wou geven na een nauwelijks opgevolgde oproep om op 1 mei te staken. Ook de discussies over de plaats van het antimilitarisme in de vakbondsactie moeten we hier in herinnering brengen.⁷⁶

Emmanuel Tesch beweerde in een bijdrage einde 1906 aan *La Guerre sociale*, het revolutionair-syndicalistische en antimilitaristische blad van de Fransman Gustave Hervé dat het gros van de militanten van de Belgische CGT anarchisten waren en dat in elk geval een groot aantal van de Belgische anarchisten revolutionaire syndicalisten waren. Hij koppelde daar overigens meteen een kritiek op de Groupement Communiste Liberaire aan vast. De GCL dreigde louter theoretisch bezig te blijven en enkel met publikaties en conferenties naar buiten te treden tenzij ze de dagelijkse sociale strijd aanpakte en in feite deelnam aan de actie van de CGT. Dat was wat volgens Tesch in werkelijkheid ook gebeurde op veel plaatsen. Een anarchistische organisatie kon in België nooit echt veel voorstellen. De Belgische anarchisten waren weinig talrijk, een aantal onder hen waren resolute tegenstanders van organisatie en bijna alle anderen kenden veel gewicht toe aan de vakbonden. Het kon dan wel van belang zijn voortdurend het vrijheidsideaal tegenover het etatistisch gezagsideaal van de officiële socialisten te stellen, maar deze divergentie in idealen vroeg voorsnog niet om een oplossing. Het was nog altijd in arbeiderskringen, bij hun lotgenoten en strijdmakkers, dat de anarchisten het best hun ideeën konden propageren. De GCL, meende Tesch, had op dat ogenblik niet de betekenis die de omstandigheden hem mogelijk eens zouden geven. En ook Antheunis ging enkele maanden later ongetwijfeld in dezelfde lijn verder toen hij schreef dat nog te veel anarchisten die rare manie hadden zich vijandig op te stellen tegenover de revolutionair-syndicalistische beweging. Zij hingen een soort anarchistische puritanisme aan dat hen in feite isoleerde van de arbeidersbeweging.⁷⁷

In zijn al aangehaalde artikel in het Franse *La Guerre sociale* had Tesch gewezen op het grote probleem dat in België het leeuwedeel van de arbeiders georganiseerd waren in de BWP, die tot doel had de coöperatieve, syndicale en politieke beweging nauw met elkaar te verbinden, een oogmerk waarin de partij ook gedeeltelijk was geslaagd. Het gevolg was een bijna totaal gebrek aan verstandhouding tussen het socialistische proletariaat, dat voorstander was van parlementaire actie, en het anarchistische proletariaat. Het belang dat de BWP hechtte aan verkiezingspropaganda, te verklaren door de Belgische politieke situatie en de noodzaak om een reactionaire regering omver te werpen, was ronduit schadelijk voor het socialisme zelf en en zijn vooruitgang in België. Bij elke verkiezing bleek de stagnatie, zo niet de afkalving van de tot

74 Zie in dit hoofdstuk *Het Belgisch Vakverbond. De strijd om de onafhankelijke bonden*.

75 Jos. Goffin was alvast in 1908 secretaris van de Luikse Fédération du Travail.

76 AD, 7-6-1908.

77 AD, 30-12-1906, 10-2-1907.

voor enkele jaren groeiende massa socialistische kiezers. De Brouckère of Destrée mochten dan al beweren dat de partij zich niet voldoende bekommerde om de vakbonden, de fundamentele vergissing lag in de onderschikking van de economische actie aan de politieke. Ze begrepen niet dat een neutrale vakbond zonder electorale besognes net het politieke succes van het socialisme ten goede zou komen en, wat belangrijker was, de ontwikkeling van een revolutionair proletariaat in de hand zou werken.

Er bleek integendeel een steeds meer uitgesproken tendens te bestaan om alle onafhankelijke bonden, die zich op het socialisme beriepen, naar zich toe te halen en daarbij telkens de antiparlementaire elementen de deur te wijzen. Volgens Tesch voelden Belgische arbeiders steeds meer de noodzaak aan tegen deze toestand te reageren. De revolutionair-syndicalistische beweging die sinds twee, drie jaar was ontstaan, had een grote uitbreiding gekend in Henegouwen en Luik. Er bestond een embryo van Confédération Générale du Travail van het type van de Franse CGT, aldus Tesch. Het besluit was niettemin dat het voornaamste kenmerk van de revolutionaire beweging in België was dat ze weinig omvangrijk was. De overgrote meerderheid van de arbeiders verdroeg geduldig haar lot en de BWP met haar bloeiende coöperaties, de vele vakbonden die bij haar waren aangesloten of bij haar aanleunden, haar politieke organisatie, haar volkshuizen vatte omzeggens het hele Belgische socialisme samen. De BWP die door haar deprimerende partijtucht alle opstandigheid van het volk kanaliseerde, evolueerde steeds meer naar een louter parlementair reformisme. Daarom, besloot Tesch, stelden echte revolutionairen hun laatste hoop in de storm die hen vanuit Frankrijk de grote verwachting en de grote woede zou brengen.⁷⁸

Een lang leven was de Belgische CGT in elk geval niet meer beschoren en daar bleek een ledental dat naar de 4.000 ging, niets aan te veranderen.⁷⁹ Het is bij gebrek aan bronnen niet duidelijk of het congres van de CGT dat gepland was voor 19 en 20 mei 1907 heeft plaatsgevonden. Hoe dan ook, in juni van hetzelfde jaar kwamen in Brussel een zestigtal afgevaardigden van onafhankelijke vakbonden bijeen die samen 12.000 leden telden, om te beraadslagen over de statuten van een nieuwe Confédération Syndicale Belge.

Het Belgisch Vakverbond. De strijd om de onafhankelijke bonden

Het waren belangrijke jaren voor de ontwikkeling van de vakbeweging in België. In de herfst van 1906 had te Verviers de grote uitsluiting in de textielsector plaatsgevonden. De vakbeweging beleefde in Verviers sinds de eeuw-

wisseling werkelijk een reveil. Opvallend was dat deze heropleving behalve met een goede economische conjunctuur samen ging met een institutionalisering van de syndicale neutraliteit. In het zog van de weversbonden gingen de meeste van de Vervierse vakbonden in hun statuten expliciet een aanhechting bij de BWP uitsluiten. Zo werd een praktijk die reeds in de jaren negentig algemeen was, officieel vastgelegd. De in 1902 gestichte Confédération Syndicale Régionale verbood elke politieke of levensbeschouwelijke discussie tijdens de vergaderingen. De mislukte politieke algemene staking van 1902 kon de neutralisten alleen maar in hun overtuiging sterken. Door een autonome, apolitieke, niet levensbeschouwelijke vakbeweging wilden haar voorttrekkers, in het bijzonder de wever Jean Roggeman, een zo eendrachtig mogelijke vakbond creëren. Door die onafhankelijke houding stelde de vakbeweging zich niet langer bloot aan de nadelige invloed van interne tegenstellingen binnen de BWP, waarvan men te Verviers ruimschoots zijn deel had gekregen. Bovendien stond de beweging open voor arbeiders die lid waren van neutrale ziekenfondsen, evenals voor christen-democraten én voor revolutionairen.

Verviers was een haard van anarchisme gebleven, stelt Bonaventure. Hij doet dat net als voor de jaren negentig in heel algemene termen en verwijst op zijn beurt naar een getuigenis van Roggeman. Veel meer dan een loutere vermelding van het bestaan van een nogal gezonde rivaliteit binnen de Vervierse bonden tussen sociaal-democraten, colinsisten, christenen en - ten slotte - libertairen is er in deze bron nochtans niet te vinden.⁸⁰ Zelf moeten we constateren dat in tegenstelling bijvoorbeeld met Luik concrete aanwijzingen van anarchistische invloed in de vakbonden voor Verviers nagenoeg ontbreken. De anarchistische groepen van Verviers konden ondanks een betrekkelijk grote continuïteit, vanaf de jaren tachtig overigens nog maar zelden een hoofdrol spelen in de nationale beweging waarbinnen zij eerder een geïsoleerde positie leken in te nemen. Een situatie die enigszins doet denken aan de plaats van Verviers binnen de landelijke vakbeweging.

Wat er ook van zij, de neutrale opstelling van de Vervierse vakbeweging, die zowel door principiële als praktische overwegingen was ingegeven, was niet alleen apolitiek, maar ook arevolutionair. De meeste leiders en heel wat vakbondsleden waren overigens lid van de BWP, de affiniteit met de partij was groot. De aanwezigheid van revolutionairen in de vakbeweging te Verviers was dus hooguit van die aard dat ze mede een syndicale neutraliteit kon bewerkstelligen. Die neutraliteit was gegroeid in bijzondere omstandigheden en beantwoordde naar verluidt volkomen aan de Vervierse mentaliteit die

⁷⁸ AD, 30-12-1906.

⁷⁹ AD, 30-12-1906, 24-2-1907.

⁸⁰ R. Bonaventure (1962), 207; J. Roggeman (1922), 14. Roggeman vocht overigens ten eerste de voorstelling van zaken aan die de Vervierse burgemeester over de sociale beroering van 1907 aan de minister van Binnenlandse Zaken gaf: "Les anarchistes ont organisé à Verviers un champ d'expérience de leur révolution sociale." Roggeman: "Cette affirmation de haute fantaisie était d'ailleurs prise à la lettre par la bourgeoisie éffarée et pouvait amener des complications graves." (p. 10)

doordrongen was van een anarchistisch individualisme. Bonaventure gebruikt anarchisme hier dan wel in erg algemene zin. In de heel wat kleinere Luikse neutrale Fédération du Travail bleek men neutraliteit niet gewoon apolitiek, maar voor een stuk ook al antipolitiek en in elk geval minder arevolutionair op te vatten. De leiding van de Luikse federatie bestond voor een goed deel uit anarchisten. De Fédération Syndicale Révolutionnaire des Mineurs du Bassin de Charleroi tenslotte noemde zich onomwonden revolutionair. Met hun principiële revolutionaire kritiek op de BWP waren deze mijnwerkers al een heel stuk verwijderd van de neutraliteit van de Vervierse vakbeweging, die ondanks haar onafhankelijke opstelling tegenover de BWP wars was van revolutionaire oprispingen. Toch bleven een aantal revolutionaire syndicalisten en zeker hun minder strijdbare collega's in de CGT niet ongevoelig voor het neutralistisch succes in Verviers.

De Confédération Syndicale van Verviers beleefde een geweldige groei. Van 2.000 in 1902 klom zij tot meer dan 16.000 en mogelijk zelfs 21.000 leden in het najaar van 1906.⁸¹ Vooral in de textielsector was er een hoge syndicalisatiegraad. Tegelijk met deze syndicale groei namen de arbeidsconflicten geweldig toe en gingen ook de werkgevers zich terdege organiseren. In de herfst van 1906 culmineerde de krachtmeting tussen bonden en patronaat in een grote lock-out in de textielsector die 15.000 arbeiders werkloos maakte. De uitsluiting duurde anderhalve maand, maar de Vervierse arbeiders konden rekenen op een belangrijke nationale en internationale solidariteit. Vanuit het eigen land kregen ze steun van de BWP, de Syndicale Commissie, maar ook de Antwerpse diamantbewerkers, de christelijke bonden, de plaatselijke bevolking, en niet te vergeten ook van de CGT, voor zover haar bescheiden middelen reikten. Het conflict werd einde oktober beslecht door een akkoord dat te Verviers het tijdvak van de collectieve arbeidsovereenkomst inluidde.⁸²

Het was met de Belgische vakbeweging, in het bijzonder de socialistische, tot dan toe overigens maar pover gesteld. Ondanks de vroege industrialisering kwam de vakbeweging laat tot ontwikkeling, het aantal georganiseerde arbeiders was gering, het plaatselijk en professioneel particularisme groot en het vakbondsapparaat onbeduidend. De grote invloed van de coöperatieve beweging binnen de BWP contrasteerde dan ook fel met die van de vakbeweging. Het optreden en de aanhang van de socialistische bonden was in grote mate afhankelijk van de politieke actie van de BWP, meer bepaald van de beweging voor het algemeen stemrecht. De eigen dynamiek van vakbondsactie werd daaraan ondergeschikt.

De oprichting van de Syndicale Commissie van de BWP in 1898 was niet van die aard om de weerstanden van de neutrale bonden tegen een aansluiting

bij de partij uit de weg te ruimen. De Commissie bleek een adviesorgaan dat volledig afhankelijk was van de Algemene Raad van de BWP. Het grote lokmiddel van de partij, het algemeen stemrecht als springplank voor hervormingen zoals de achturedag, verloor na de mislukte algemene staking van 1902 haar grote aantrekkingskracht. De Syndicale Commissie zag mede door deze mislukking haar ledental meer dan gehalveerd: er zouden geen 10.000 leden meer overgebleven zijn. Voor het Belgisch socialisme was de vakbeweging ontegenzeggelijk een zwakke plek die de zusterstromingen in Duitsland en Frankrijk niet hadden. De Duitse vakbeweging was aanzienlijk sterker dan de Belgische en had een serieuze invloed op de politieke lijn van de sociaal-democratische partij waarmee ze gelieerd was. De Franse CGT stond dan weer onafhankelijk tegenover de socialistische partij, ontbeerde op die wijze mogelijk een politieke connectie, maar vormde in elk geval een macht, mede gebaseerd op een eigen doctrine, waar de partij onmogelijk omheen kon. In België was de socialistische vakbeweging een aanhangwagen van de politiek.⁸³

Onder meer Camille Huysmans en Louis de Brouckère poogden het tijt te doen keren. Na de steun die de BWP aan de 'neutrale' stakers van Verviers had verleend, leek met het kerstcongres van de Commissie in 1906 het ogenblik gekomen om de kroon op het werk te zetten door een verruiming van de Syndicale Commissie. De operatie bleek onder meer de Antwerpse diamantbewerkers evenwel niet te voldoen: zij stapten uit de Syndicale Commissie, waar ze in 1904 ten tijde van een staking noodgedwongen waren ingetreden. De congresgangers kwamen niettemin overeen om op 10 maart op een buitengewoon congres verder te praten. Er werd een speciale commissie in het leven geroepen die was samengesteld uit zes afgevaardigden van de BWP-bonden en zes afgevaardigden van de onafhankelijke bonden. Einde februari wist Camille Huysmans te melden dat er een overeenkomst was bereikt, een bericht dat evenwel prompt werd gelogenstraft door *Le Travail*. Het blad van de Vervierse bonden wist integendeel te melden dat te Verviers op 22 februari een vergadering had plaats gevonden met vertegenwoordigers van de Antwerpse Diamantbewerkers, van de Union Verrière van Lodelinsart, van de textielbonden van Verviers en van de Union Générale de la Cordonnerie. De betrokken organisaties besloten er zich onafhankelijk van de Syndicale Commissie op te stellen en zich evenmin te laten vertegenwoordigen op het buitengewoon congres van 10 maart.⁸⁴

⁸¹ A. Mommen (1980), 174-177, 247-248; M. Liebman (1979), 194-197; J. Bondas (z.d.), 64; E. Vandervelde (1936), 250-251; L. Delsinne (1936), 253; J. Julliard (1988), 133-145. Stippen we overigens aan dat we voor de socialistische vakbeweging niet beschikken over een kritische analyse van de ledencijfers die vergelijkbaar is met P. Pasture en J. Mampuy (1990) voor de christelijke vakbeweging.

⁸⁴ *Le Peuple*, 26-12-1906; E. David (1907), 247-264; A. Mommen (1976), III, 127-129; A. Van Laar (1926), 286-294, 350-351; D. De Weerd en W. Geldhof (1974), 68-75; R. Bonaventure (1962), 214.

⁸¹ L. Dechesne (1908), 85; R. Bonaventure (1962), 147.

⁸² Zie in verband met de vakbeweging te Verviers: J. Roggeman (1922), *La politique communiste*, 9-14; R. Bonaventure (1962), 121-166, 204-222; L. Dechesne (1908), 81-88, 253-382; J. Puissant (1976), 186-187; F. Joris (1982), *Métallurgistes*, 76-82.

De Antwerpse diamantbewerkers en de door hen beheerste Antwerpse Federatie van Vakbonden hadden duidelijk de stichting van een alternatieve syndicale commissie op het oog. Behalve tactische overwegingen speelden bij dit streven ongetwijfeld ook persoonlijke motieven. Revolutionair kon de Antwerpse Diamantbewerkersbond niet genoemd. Zoals bij de wevers van Verviers was de leiding van socialistische huize. Voor de oprichting van hun nieuwe syndicale koepel zochten de Antwerpenaars in het bijzonder toenadering tot de neutrale vakbonden van Verviers. Het was bij dit streven dat de groepen die de CGT uitmaakten, aansluiting vonden.⁸⁵

In de loop van juni 1907 had dan te Brussel de reeds vermelde bijeenkomst plaats van een zestigtal vertegenwoordigers van onafhankelijke vakbonden die samen goed waren voor een 12.000 leden. Het ging hier ongetwijfeld om de vergadering in de Rose blanche op de Brusselse Grote Markt waarover Van Laar het heeft, zonder deze evenwel te dateren. Volgens deze bron waren er twaalf Antwerpse, waaronder de liberale Metaalbewerdersbond, en zeven Luikse bonden afgevaardigd. Voor de rest waren er vertegenwoordigers van Verviers, Charleroi, Marcinelle, de Centre, Mechelen en Gent. De Confederatie van Verviers als dusdanig had zich net als op het congres van de Syndicale Commissie niet laten vertegenwoordigen; enkel de Vervierse voedingssector was vertegenwoordigd.⁸⁶

De debatten werden geleid door de voorman van de Antwerpse diamantbewerkers, Jef Groesser. Het lag in de bedoeling een nieuwe Confédération Syndicale Belge, ook wel eens Confédération du Travail Belge, en in het Nederlands Belgisch Vakverbond genoemd, op te richten. De statuten, een werkstuk van de Antwerpse diamantbewerkers met enkele amendementen van Delincé, Demoulin, Fuss en Ledoux van de Luikse Fédération du Travail en Leemans van de Mechelse houtbewerkers, werden unaniem aangenomen. De belangrijkste principes waren de klassenstrijd en de onafhankelijkheid tegenover politieke partijen. Voor de rest was iedereen vrij in zijn opvattingen en zijn tactiek. Het algemeen organisatieplan geleeft volgens *L'Action directe* op dat van de Franse CGT. Het Vakverbond zou samengesteld zijn uit de nationale federaties van de beroepen of bedrijfstakken, uit plaatselijke verbonden en - bij gebrek aan plaatselijk verbond - uit geïsoleerde bonden. In beginsel kon een bond pas aansluiten bij het Vakverbond als hij lid was van zijn be-

85 Het is opvallend hoe in de literatuur deze pogingen tot stichting van een neutraal vakverbond dat volkomen los stond van de BWP, ontbreken. Dat geldt nog meer voor het daaraan voorafgaande revolutionair-syndicalistische streven naar een Belgische CGT. Het is de verdienste van Maxime Steinberg en André Mommen (zij het enkel in de onuitgegeven versie van zijn proefschrift) dat zij daar een eerste, zij het niet altijd even betrouwbaar, beeld van brachten. In de overigens goed gestoffeerde studie van Albert Van Laar over het Antwerpse socialisme (1926) vindt men geen spoor van de contacten die de diamantbewerkers buiten Antwerpen met revolutionairen hadden; mutatis mutandis is dat ook het geval wanneer bij de geschiedenis van De Wacht behandelt. In de geschiedenis van de Vervierse vakbeweging door Bonaventure wordt evenmin gewag gemaakt van revolutionaire connecties.

86 A. Van Laar (1926), 290; R. Bonaventure (1962), 215.

roepsfederatie én plaatselijk verbond. Volgens Van Laar zou Groesser op een reactie dat deze statuten erg geleken op die van de Syndicale Commissie, gerepliceerd hebben dat dit niet verwonderlijk was, aangezien beide instellingen tenslotte toch hetzelfde doel nastreefden. Een zaak was duidelijk, de titel Confédération Générale du Travail was voor het nieuwe initiatief zowel nationaal als internationaal ongetwijfeld te (revolutionair) geladen. Opnieuw speelden particuliere Antwerpse toestanden een belangrijke rol bij de vorming van een nationale anti-BWP-beweging. En opnieuw was dit een erg tijdelijk verschijnsel.

Aan de top van het Vakverbond zou een comité met afgevaardigden van de aangesloten groepen zetelen, alsook een bureau waarvan de zeven leden verkozen werden tijdens de jaarvergadering. Het bureau bestond uit een voorzitter, een permanente secretaris, een adjunct-secretaris, een penningmeester, een adjunct-penningmeester en twee commissarissen. Met het behoud van het voorzitterschap hadden de revolutionaire syndicalisten enkel een erg kleine toegeving aan de Antwerpse kameraden gedaan, meende *L'Action directe*. Het betrof slechts een titel; het was geenszins de bedoeling van de voorzitter de leider van de beweging te maken. De bijdrage werd op een halve frank per man en per jaar vastgesteld, maar zou na verloop van tijd worden verdubbeld. De opbrengst daarvan zou uitsluitend dienen voor de propaganda: de stichting van nieuwe bonden, het organiseren van meetings, het opstellen van statistieken, de uitgave van een tijdschrift, brochures enz. Daarin konden de revolutionaire syndicalisten zich volledig herkennen. Na korte tijd zou een nieuwe bijeenkomst volgen, waarop het comité en het bureau zouden worden verkozen en naar *L'Action directe* hoopte een ernstig actieprogramma het licht zou zien.⁸⁷

Vrijwel gelijktijdig met het congres verhuisden de redactie en de administratie van *L'Action directe*. Ten gevolge van het gerechtelijk optreden tegen diverse activisten uit Charleroi werden beide naar Luik overgebracht. Henri Fuss en Léon Joassin namen van Preumont het redactie-, respectievelijk het secretariaatswerk over. Terzelfdertijd werd de ondertitel van *Organe de la Confédération Générale du Travail* veranderd in *Organe de propagande*, aangezien de CGT door de aansluiting van haar groepen bij het Belgisch Vakverbond de facto was ontbonden. Het is niet ondenkbaar dat behalve uiteraard het streven om het revolutionaire isolement te doorbreken, de moeilijkheden die men in Charleroi ondervond, deze aansluiting in de hand werkten en dat daarmee overigens samenhangend de CGT als confederatie al voor de stichting van het Vakverbond op sterven na dood was.⁸⁸

De CGT mocht dan opgehouden te hebben met bestaan, er kwam evenwel geen schot in de verdere organisatie van het nieuwe Vakverbond. Aan dit sla-

87 AD, 23-6-1907.

88 AD, 23-6-1907.

bakken zou een socialistisch journalistiek offensief niet vreemd geweest zijn, maar allicht nog veel meer de blijvende terughoudendheid van de meest geëerde partner, Verviers. Op Kerstmis 1907 kwam te Luik onder het voorzitterschap van Groesser een nieuwe voorbereidende vergadering bijeen met vertegenwoordigers van verscheidene plaatselijke federaties aangesloten bij het Vakverbond. Er waren afgevaardigden van Antwerpen, Mechelen, Charleroi, de Centre en Luik die volgens *L'Action directe* samen meer dan 10.000 vakbondsleden vertegenwoordigden. De vergadering was volgens de verslaggever bijlange niet met haar werk klaargekomen, maar was toch van zeer groot nut geweest, met name om bij de deelnemers het wederzijdse wantrouwen weg te nemen dat door de laster van de socialistische kranten was gegroeid. In Antwerpen schreven de kranten dat de diamantbewerders gemeene zaken maakten met anarchisten, gesyndiceerde landlopers en onbestaande vakbonden. De Waalse kranten dan weer beweerden dat de diamantbewerders reactionairen waren. Feit was dat de diamantbewerders van de "politiciens" verschilden door hun ruimdenkendheid in vakbondsangelegenheden en dat dit voor sommigen kennelijk een reactionaire opstelling was. Overigens noemde men in Wallonië iedereen reactionair die in opstand kwam tegen het sectarisme van de BWP en buiten de partij groepen met meer interne vrijheid in het leven riep.

Wat er ook van zij, de verschillen tussen de strekkingen binnen het Vakverbond waren in elk geval te groot om aan de socialistische aandacht te ontsnappen. Niettemin werd op de kerstbijeenkomst van het Vakverbond besloten om het volgende jaar met Pasen te Luik een congres te houden, alsook om aan het voorlopig comité twee afgevaardigden van elke plaatselijke federatie toe te voegen. Tegelijk werd de toegang tot de congressen afhankelijk gemaakt van een aansluiting bij het Vakverbond. Bovendien moesten afgevaardigden een regelmatig mandaat kunnen voorleggen.⁸⁹ Gelijktijdig met de vergadering te Luik vond het kerstcongres van de Syndicale Commissie plaats. Daar was Verviers wel vertegenwoordigd. G. Olivier, secretaris van de *Fédération de la Laine Peignée* en volgens een mondelinge, niet verder bevestigde getuigenis een libertair, beklemtoonde daar, niet zonder kritiek op de diamantairs, dat een eventuele aansluiting bij de Commissie alleszins afhankelijk was van haar samensmelting met het Vakverbond.⁹⁰

Op het congres van de Luikse *Fédération du Travail* dat ter voorbereiding van het confederaal congres van Pasen plaatsvond, waren er anders dan op de kerstbijeenkomst van het Vakverbond wel afgevaardigden van Verviers. Het was vooral een congres van Luikse en Vervierse bonden. Over de noodzaak van een vakbeweging die gebaseerd was op de klassenstrijd en onafhankelijkheid ten aanzien van politieke partijen, bestond eensgezindheid. Over de

89 AD, 10-1-1908.

90 R. Bonaventure (1962), 215.

vraag of daartoe een nieuw vakverbond naast de Syndicale Commissie nodig was, liepen de meningen uiteen. Olivier bevestigde het standpunt van de textielbonden van Verviers, dat deze noch bij de Commissie, noch bij het Vakverbond zouden aansluiten, zolang die twee niet fuseerden en dit uiteraard op basis van politieke neutraliteit. Hij meende bovendien dat de meerderheid van de georganiseerde arbeiders in Verviers meer naar de Syndicale Commissie overleunde en dat de tegenstanders van een aansluiting bij de Commissie hoogstens konden verhoppen dat men nergens zou bij aansluiten zolang er twee organisaties bestonden. In zijn ogen hadden de diamantbewerders er slecht aan gedaan zich af te scheuren van de Commissie. Ze waren beter gebleven; de bonden van Verviers zouden zich bij hen gevoegd hebben en samen zouden ze vanuit een meerderheidspositie de autonomie van de vakbond tegenover de politiek bewerkstelligd hebben. Dat laatste was zeker niet de overtuiging van een aantal Luikenaars als Demoulin en Delincé, voor wie een toenadering tot de Syndicale Commissie niet succesvol kon zijn en die integendeel een lans braken voor het Vakverbond. Door de autonomie die het aan de plaatselijke organisaties liet, was het Vakverbond naar hun mening op de maat van de Vervierenaars gesneden. Meer dan een intentieverklaring voor de oprichting van een provinciale federatie voor schoenmakers zat er evenwel niet in.

De Luikenaars onderscheidden zich overigens ook van hun collega's van Verviers door hun radicalisme. Olivier bijvoorbeeld zette zich aanvankelijk af tegen de "revolutionaire geest". De bonden van Verviers hadden resultaten geboekt door hun gematigdheid, wat uiteraard de toetreding van revolutionairen niet uitsloot. In tweede instantie verklaarde hij echter ook voorstander van de socialisatie van de produktiemiddelen te zijn én van de vrijheid van elke organisatie in de keuze van haar actiemiddelen. Het congres, dat verklaarde 25.000 georganiseerde werknemers te vertegenwoordigen, Verviers uiteraard meegerekend, stemde wel in met een protestmotie tegen de "willekeurige huiszoekingen" waarvan *L'Action directe* het slachtoffer was geworden. Deze acties hadden, volgens de motie, zonder meer tot doel met de adressen van de abonnees nieuwe lijsten van "verdachten" op te stellen. Het congres achtte het evenwel voorbarig om aan een Franstalig orgaan voor het Vakverbond te denken. Dat zal ongetwijfeld een streep door de rekening van het dakloze en noodlijdende *L'Action directe* zijn geweest.⁹¹

Het paascongres van het Belgisch Vakverbond greep ondanks alle moeilijkheden plaats. Op 19 april 1908 kwamen te Luik een vijftigtal afgevaardigden, voornamelijk van Antwerpen, Luik en Verviers, alsook enkelen van de Centre, Charleroi en Kortrijk bijeen. Samen vertegenwoordigden zij een kleine 9.000 leden. Voor de grote helft ervan was een bijdrage betaald: de diamantbewerders (3.000), de metaalarbeiders (150), de boodschappers (80)

91 AD, 5-4-1908; *Ins*, 15-4-1908.

en de bouwvakkers (150) van Antwerpen, de houtbewerkers van Mechelen (350), de mijnwerkers van Anderlues (50), de mijnwerkers van Charleroi (200), de mijnwerkers (35), de schoenmakers (55) en de houtbewerkers (200) van Luik, de metaalarbeiders van Ougrée (200). Als mogelijke leden waren vertegenwoordigd: de stukadoors (130) en fabrieksarbeiders (200) van Antwerpen, de leibewerkers (40) en houtsnijders (52) van Luik en de persers-decatisseurs (160), de Fédération des Lainages (2.700), de schoenmakers van Verviers, de Onzijdige Verbodering (150) van Kortrijk en tenslotte de kleermakers van Brussel (400).

Men kan zich na dit overzicht terecht afvragen waar de 3 à 4.000 leden van de CGT ooit vandaan waren gekomen. In elk geval leek binnen de vroegere revolutionaire syndicalistische troepen het zwaartepunt van Charleroi naar Luik verschoven, maar ook de Luikse federatie was klein in vergelijking met alleen al de Antwerpse diamantbewerkersbond. Het overwicht van de Antwerpse diamantbewerkers bleek alvast uit de proportionele samenstelling van het bureau: Antwerpen kreeg 6 bureauleden, Luik, Charleroi, Mechelen elk twee, de Centre I. Te Antwerpen kwam ook de voorlopige zetel van het Vakverbond die bij voorlopig gebrek aan voldoende inkomsten en dus een eigen vrijgestelde, een beroep kon doen op het Antwerpse kader.

Over de stichting van een nieuwe, onafhankelijke Nationale Federatie van Houtbewerkers door de bonden van Antwerpen, Mechelen en Luik na het "accaparereren" door de BWP van de bestaande Federatie kon op het congres nog geen uitsluitsel worden gegeven. En dat gold nog veel meer voor de aansluiting van de bonden uit Verviers, waarmee het Vakverbond uiteindelijk allicht stond of viel. Olivier kwam hier het bekende standpunt herhalen. De Vervierenaars zouden pas aansluiten bij het Vakverbond als die samengesmolten met de Syndicale Commissie. Een aansluiting bij één van beide koepels zou te Verviers tweedracht zaaien. Overigens waren er te Verviers meer voorstanders van een aansluiting bij de Commissie. Een toenadering van het Vakverbond tot de Syndicale Commissie zou daar voor een overwicht van de onafhankelijken zorgen.

Jef Groesser zag zich verplicht de uittreding van de diamantbewerkers uit de Syndicale Commissie te verdedigen. De toestand was er niet langer houdbaar omdat de Commissie de deelnemende bonden verplichtte aan te sluiten bij hun nationale federatie, ook al had die een politiek kleurtje, en zich bovendien veroorloofde om naast bestaande onafhankelijke bonden nieuwe politiek gekleurde bonden op stapel te zetten. Hij haastte zich ook te zeggen dat de Antwerpse diamantbewerkers hun plicht hadden gedaan tijdens de lockout van Verviers. Een verzoening met de Syndicale Commissie was pas later mogelijk, zij het op basis van de grootst mogelijke onafhankelijkheid, maar eerst moest het Vakverbond groeien.⁹²

92 AD, 10-5-1908; R. Bonaventure (1962), 215, 217.

Dat groeien van het Vakverbond zat er evenwel niet in. De Vervierse vakbeweging wou maar niet toehappen. Zonder dat zij afstand deed van het neutraliteitsprincipe tekende zich een toenadering af naar de BWP: Rogge-man kwam op voor de socialisten bij de verkiezingen en er werd een compromis bereikt over de plaatselijke coöperaties. De textielarbeiders van Verviers zowel als de diamantbewerkers van Antwerpen konden zich door hun hogere lonen een zekere mate van onafhankelijkheid tegenover gecentraliseerde organisaties veroorloven, maar onder meer de uitsluiting had de relativiteit daarvan aangetoond en gaf een deuk aan het particularisme. Het Vakverbond leek in grote mate tegemoet te komen aan de neutralistische verzuchtingen van de Vervierse vakbeweging, maar die koos uiteindelijk ondanks alles voor een volstrekt afzijdige houding, ook tegenover een organisatie die dissident stond tegenover de BWP. De hulp van de BWP ten tijde van de lockout was daar niet vreemd aan. De BWP kon in politiek opzicht de goedkeuring van de meeste Vervierse vakbondsleden wegdragen. Ten slotte noopte de organisatie van een sterke vakbeweging in de textielsector van het lageloonland Vlaanderen tot een steeds grotere samenwerking met de Gentse socialisten binnen de Nationale Textielfederatie.⁹³

Voor de Antwerpse diamantbewerkers was een vakverbond met kleinere, meer revolutionair-syndicalistische organisaties niet meer interessant.⁹⁴ In de BWP beseftte men dat om de revolutionaire syndicalisten te isoleren er een einde moest worden gemaakt aan de verdeeldheid die te Antwerpen heerste. Het zou wel nog tot begin 1910 aanslepen voor de door de diamantbewerkers beheerste Federatie van Vakbonden en het bij de BWP aanleunende Algemeen Arbeidssecretariaat verzoend geraakten.⁹⁵ *L'Action directe*, het blad van de revolutionaire syndicalisten, zou 1908 niet overleven. Sinds het feitelijk opheffen van de CGT werd het blad niet meer officieel gedragen door een organisatie. Tegelijk had Fuss gezien de ernstige gerechtelijke perikelen in Charleroi, de redactie overgenomen. Sinds de wisseling van statuut leek het blad geregeld te kampen met financiële problemen die Fuss toeschreef aan het gebrek aan initiatief van de militanten bij het colporter en het aanbrengen van abonnementen. Uiteindelijk zag Fuss het verlies aan efficiëntie in de propaganda dat veroorzaakt werd door het onregelmatig verschijnen van het blad, niet meer zitten en gaf er de brui aan. Een samensmelting van *L'Action directe* met het anarchistische *L'Insurgé* van Thonar tot *L'Avant-garde. Organe de concentration révolutionnaire* bracht geen oplossing. Na enkele maanden ging het blad over de kop. Meteen waren de vroegere organisaties

93 R. Bonaventure (1962), 194-233.

94 *Voorwaarts*, (2) 12-1908; *L'Avant-garde*, 22-11-1908.

95 A. Van Laar (1926), 294-297; M. Steinberg (1971), 10-11.

van de CGT hun tribune kwijt en is het overigens gissen naar hun verder wervaren.⁹⁶

Afgezien van de discussie of de vakbeweging zich in België later ontwikkelde dan in Frankrijk, blijft de vraag waarom het revolutionaire syndicalisme in België maar niet kon doorbreken. Men kan de verklaring daarvoor zoeken in een specifieke ontwikkeling van het Belgische anarchisme. De anarchistische pers ondervond in België langer de naweeën van het terrorisme. Het gevolg was dat het toch delicate debat over de oriëntering naar de vakbeweging voor lange tijd stil lag en pas ten volle hernomen werd toen het in Frankrijk al veel verder stond. Bovendien lijkt de syndicale activiteit van de Belgische anarchisten grotendeels beperkt gebleven tot het plaatselijk niveau en dan nog enkel in bepaalde regio's. In het bijzonder ontbeerde men doorbraakfiguren van het kaliber van Pelloutier en Pouget in Frankrijk die op hun beurt de exponenten waren van een langere traditie van anarchistische aanwezigheid in de vakbeweging.

Meteen zijn we aan een aantal externe, onzes inziens meer doorslaggevende factoren toe die de moeilijke doorbraak van het revolutionaire syndicalisme in België verklaren. De vakbeweging had in België niet de lokale interprofessionele inslag die ze in Frankrijk met de bourses du travail wel had en waarbinnen de anarchisten blijkbaar gedijden. In Frankrijk dan weer hadden de anarchisten niet af te rekenen met een hecht socialistisch blok. De vakbeweging mocht dan binnen de Belgische Werkliedenpartij enigszins stiefmoederlijk behandeld worden, de socialistische beweging had in België in vergelijking met Frankrijk nauwelijks met interne verdeeldheid af te rekenen. Dat de CGT en haar voorlopers de typische syndicale uitdrukkingvorm waren van een pas laat geïndustrialiseerd Frankrijk⁹⁷ en als dusdanig niet aangepast aan het vroeg geïndustrialiseerde België, dient zeer gerelativeerd. Wel had in Frankrijk het algemeen stemrecht al vroeg het terrein geëffend voor een politiek-onafhankelijke vakbeweging; in België bleven de vakbonden door het uitblijven van dat algemeen stemrecht het primaat van de politiek ondergaan. De verlate politieke emancipatie van de Belgische arbeiders, de onderschikking van de vakbeweging aan de politiek vormen meteen ook een verklaring voor de vertraagde ontwikkeling van de Belgische vakbeweging.⁹⁸

96 AD, 13-10-1907, 1-3-1908, 7-7-1908, 23-8-1908, 6-9-1908, 13-9-1908; *Ins.*, 13-9-1908; *L'Avant-garde*, 1908.

97 P. Lösche (1974), 63; P. Schöttler (1986), 423, 473.

98 J. Julliard (1988), 133-145; J. Puissant (1985), 25.